

113 244
KINCSESTAR

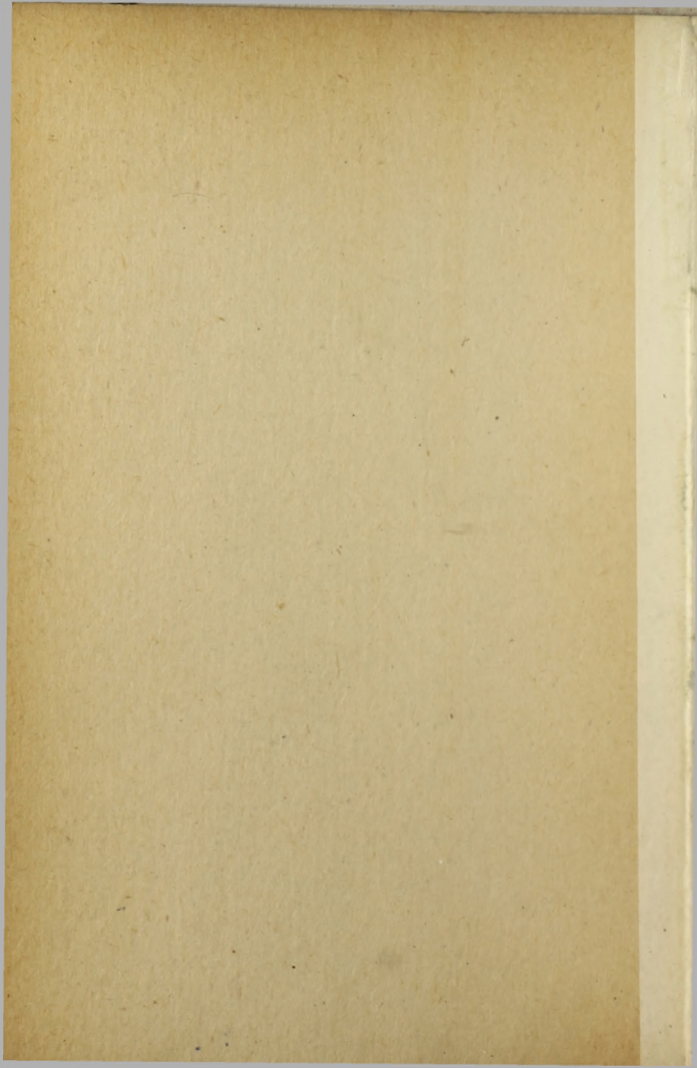
A MAGYAR SZEMLE TÁRSASÁG
KIS KÖNYVTÁRA

23. sz.

**A MAI
LENGYELORSZÁG**

IRTA
KOMORÓCZY GYÖRGY

BUDAPEST
MAGYAR SZEMLE TÁRSASÁG

K I N C S E S T Á R

A MAI LENGYELORSZÁG

IRTA

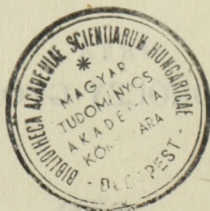
KOMORÓCZY GYÖRGY

BUDAPEST, 1937

KIADJA A MAGYAR SZEMLE TÁRSASÁG

113284

A LENGYEL NYELV

hangtani sajátosságai miatt egyes magán- és mássalhangzók kiejtése nem egyezik meg a magyaréval, ezért a különbségeket a következőkben tüntetjük fel:

ą = on illetve om (robą = robjon, vagy Dąbrowski = Dombrowski). ci = cs. cz = cs. ć = cs. ě = en. ł = a magyarban nincs megfelelője, kb. u. a., mint az angol w. n = n. ni = ny (pl. nie = nye).ń = ny. o = o. ó = u (góral = gurál). s = sz (pl. sejm = szejm), kivéve az i betű előtt, amikor s-nek kell ejteni (pl. Sieroszewski = Serozewski). sz = s (pl. Warszawa = Var-sava). si = s (pl. Sienkiewicz = Senkiewicz).

Általában a mássalhangzó után következő i betű a kiejtést lágyítja. Pl. Kiepura = Kjepura. A k hangzó után sohasem ír a lengyel y-t, hanem mindenkor i-t. Tehát nem lehet Dombrowsky, hanem Dąbrowski.

A MAI LENGYELORSZÁG

A LENGYEL NÉP A TÖRTÉNELEM TÜKRÉBEN

Európa a középkorban, Lengyelország történelmi szerepének kezdetekor, három önálló egységre tagolódott: a földrajzi, politikai, világnézeti és faji különbségek alapján kifejlődött latin-keresztyén, görög-keresztyén és hún-török hagyományokon alapuló nomád kultúrközösségre.

Lengyelország, politikai egyesülése után — mely az Oderán túl lakó polyánoknak nevezett szlávok fejedelmének, a Piast-dinasztia első történelmi személyiségének: Miecisławnak (960—992) hatalma alatt következett be — a latin-keresztyén kultúra részese lett s első uralkodója népét német szerzetes papok bebocsájtása és térítői munkája után a keresztyénség számára meg is nyerte (992). Miecisław fia és utóda: Chrobry Bolesław (992—1025) már mint keresztyén uralkodó kért a pápától királyi koronát, mellyel 1025-ben meg is koronáztatta magát.

A politikai egység összekovácsolása után a lengyel nemzet elé a következő századokban külső nehézségek tornyosultak: a csehekkel folytatott háborút Szilézia birtokáért, Pomeránia és Danzig (Gdańsk) miatt a német lovagrenddel állottak folytonos harcban, akiket csak az 1410-ben aratott grunwaldi győzelemmel sikerült véglegesen visszaszorítaniok,

kelet felé az orosz és a tatár hatalmakkal küzdöttek. Ezekhez járult még az is, hogy a XII. század folyamán meggyengült a királyi hatalom s az ország részfejedelemségekre szakadt. Csak a XIV. században sikerült Nagy Kázmér királynak, majd Nagy Lajosnak, a középkor két legnagyobb lengyel uralkodójának, az államhatalom megszilárdítása; uralkodásuk idején fejlődésnek indult a művészet és a tudomány, kibontakozott a XII. században megindult városi élet és polgáriasodás.

Nagy Lajos halála után (1382), leányának Hedvignek Jagello Ulászló litván fejedelemmel történt házassága révén, észak: Litvánia felé tolódott ki a lengyel birodalom és kultúra határa. A litván nép megtérítését a XV. század folyamán széthúzás követte, mégis a XVI. század elején I. Zsigmond királynak (1505—48) sikerült visszaállítania azt a tekintélyt és belpolitikai egyensúlyt, amely a XIV. század folyamán uralkodott Lengyelországban. Báthory István (1576—86) korában Lengyelország kelet felé, Oroszországgal szemben is megvédelmezte a nyugati kultúrát, amelletts vissza tudta tartani a török hatalmat a határoktól s meghonosította ezeknek a századoknak eredményeit.

A reformáció, Magyarországhoz hasonlóan, eleinte itt is a német városokban terjedt el, de azután kisebb-nagyobb övben a nemesség körében is követőkre talált. A lutheránizmus mellett hódítottak a kálvinista tanok is, főként Litvániában, míg Kislengyelország vidékein az ariánus-unitárius-sociniánizmus tanai váltak ismertekké. A reformációnak, valamint a humanizmusnak megvolt az a nagy hatása Lengyelországra, hogy általánossá lett a külföldi főiskolák és egyetemek látogatása és az idegen országokból nyert tapasztalatokkal gazdagodott egyéniségek a lengyel közélet irányítóiként határozták meg a XVI. századi lengyel

műveltséget. Az iskolaügy fejlődésnek indult, a magasabb társadalmi osztályok képzettsége emelkedett; az arisztokrácia köréből nem egy művész, tudós és költő származott, mint Radziwiłł, Zamoyski, Potocki. S nem véletlen, hogy éppen a XVI. században találkozunk olyan nevekkel, mint Adam *Lubelczyk*, aki többszáz beszédben szinte lázít a lengyel tehetségek felkarolása mellett; Stanisław *Orzechowski* a mecénások szükségéről és arról ír, hogy nem szabad kihasználatlanul heverni hagyni a lengyel nép sokoldalú tehetségét; Szymon *Maricius* az olvasáskészség általános fejlesztését tartja szükségesnek; Jakób *Przyłuski*, Zsigmond király barátja, hasonló célokért küzd; Marcin *Kromer* a lengyel föld megismertetése által hívja fel a figyelmet a lengyel népre. Nem szóltunk a nagy lengyel költő-filozófusról, Jan *Kochanowski*-ről, aki csodálatosan szép verseiben a lengyel emelkedésvágy, szabadság, vallási és esztétikai kiteljesülés igéit hirdette s oly nagy hatása volt a népre, hogy egyes vidékeken népdalok formájában még ma is nem egy gondolatával lehet találkozni. A XVI. sz. Lengyelország számára a fejlődésnek egészen új útjait nyitotta meg s ha a politikai viszonyok nem alakultak volna oly kedvezőtlenül, akkor a lengyel kultúra a lengyel nép tehetségének megfelelő mértékben bontakozott volna ki. III. (Sobieski) János egész uralkodása (1674—96) a török háborúkkal és a közép-lengyelországi nagybirtokos földesurak ellen vezetett harcokkal telt el. Mégis uralkodása alatt utoljára lobbant fel a lengyel impérium-gondolat, utoljára volt egységes a lengyel állam és utoljára élvezte Lengyelország a kultúra áldásait. A század közepén élt Potocki herceg tudománypolitikáját János király tovább ápolta, az egyetemek gazdasági alapjait, a közoktatásügy eszközeit továbbfejlesztette s közvetlenségével, személyes varázsával nagymértékben hozzá

járult a királyi tekintély emeléséhez. Halála után gyengekező uralkodók következtek. A szász dinasztiából származó II. Ágost (1697—1733) már nem tudta fenntartani az országnak sem külső, sem belső rendjét. Litvániában polgárháború dúlt a Sapieha hercegek és a nemesség közt. A nyugati részeken az egyesült nemesség detronizálta Ágost királyt és a lengyel származású Leszczyński Szaniszló poznańi vajdát választotta királlyá. A két király között polgárháború fejlődött ki, mely végül is Ágost győzelmével fejeződött be. A győzelem után azonban újabb nemesi szövetséggel, a tarnogródi konföderációval kellett a királynak megküzdenie s az ismét felviharzó polgárháborút csak Nagy Péter cár közbelépése tudta lecsillapítani. A cár azonban nagy árat kívánt közvetítéséért: Lengyelország elvesztette tengermenti keleti tartományait s az állandó királyi hadsereget 24.000 főre kellett leszállítania. Ez volt Oroszország első tényleges beavatkozása a lengyel király érdekében, a lengyel társadalom kárára. Az 1717. évi országgyűlést, melyen az előbb említett békét iktatták törvénybe, már orosz fegyverek tartották sakkban s azt éppen azért nevezik »néma országgyűlés«-nek; a béke voltaképpen nem hozott nyugalmat, a királyt még az orosz fegyverek sem tudták az állam mindenható fejéül elismertetni. Ténylegesen a hetmánok, a katonai parancsnokok uralkodtak, akik mellett a politikai kormánypalcát a marszałek tartotta a kezében. A vajdák csak abban az esetben engedelmeskedtek az államhatalomnak, ha arra őket fegyver kényszerítette. Az egyes földesurak pedig ellenszegültek a közigazgatási szervek munkájának. Végso következtetésként megállapítható, hogy Lengyelországban, bár a királyság fennállott, csökkent a központi államélet jelentősége s a közigazgatási területek szerint önálló hatalmú vajda-

ságok bontakoztak ki. Idevezetett a lengyel feudalizmus, az 1573-ban törvénybe iktatott vétőjog, a »niepozwalam« jogelve, amely partikularizálta az országot és személyhez kötötte a közjó általános érdekeit. Lengyelországban ekkor még nyoma sincs a felvilágosult abszolutizmusnak, nyoma sincs a társadalmi rétegek közötti kiegyenlítődés szándékának.

III. Ágost uralkodása alatt (1735—1763) még mélyebbre sülyedt az ország helyzete. Az orosz befolyás erősödött a társadalomban, a határok mentén szervezkedni kezdtek az eredetileg török szóval kozákoknak nevezett, kisorosz nemzetiségű határőrök, akiknek egységes népi tudata most kezdett kialakulni s annak szimbólumaként ezidőben kezdték használni területük megjelölésére az »Ukrajna« nevet. A litván vidékeken a Sapieha hercegek önálló uralkodása kezdődött; délen a Lubomirskiak, Potockiak és Ossolińskiek törtek föl, mindnyájan a társadalom műveltebb elemeinek, a tudósoknak a támogatása programjával. De mindez mitsem segített a lengyel államon, amely már nem tudta elkerülni a belső válságot. Poniatowski Szaniszló-Ágost személyében orosz királyjelölt ült a nyakára (1764—95), aki maga nem volt idegen a vezető lengyel társadalom előtt; baráti köréhez a legnagyobb reformátorok, mint Staszyc, Kollataj, Zamojski és mások tartoztak, akik a felvilágosult abszolutizmus irodalmának hatása alatt egészen új államvezetési elvet dolgoztak ki és terjesztették a lengyel társadalomban, de már elkés-tek attól, hogy helyes utakra tereljék az állam fejlődésének irányát. A bari konföderáció (1768) ellen a király Oroszországnál keresett segítséget s Katalin cárnő gondoskodott arról, hogy támogatását ne díjtalanul nyujtsa a lengyel királynak. 1772-ben bekövetkezett Lengyelország első felosztása, melyet 1793-ban a második, majd 1795-ben a harmadik,

végleges felosztás követett. Tehát a külpolitikai fejlődés tragikus rohanása lehetetlenné tette, hogy Lengyelországban megvalósuljanak azok a reformok, melyek nyugaton megtalálták élettalajukat. Utolsó nagy erőfeszítése a lengyel társadalomnak az 1791 május 3. alkotmány, mely magáévá teszi mindazokat az elveket, melyeket a francia forradalom addig kivívott. Ez az erőfeszítés azonban már nem vezetett eredményre. Hasonlóképpen az 1794. szabadságharc sem, amely Kościuszko vezetése alatt fegyverrel kísérelte meg az orosz haderők visszaverését, de nem volt egységes a lengyel társadalom, nem volt megfelelő a hadvezetés. A lengyel állam ezzel a vereséggel, amely Mateovác mellett érte, elvesztette önálló államiságát s hosszú ideig idegen hatalmak alatt élt és munkájának gyümölcsét nem a lengyel államtest, hanem a megszálló hatalmak élvezték. Lengyelország elvesztette hadseregét, a régi királyi sereg az orosz katonaság közé soroztatott.

Az elnyomás évei következtek. A tömegek bele nyugvása az élet megváltozhatatlanságába; a kiválóbb emberek, a tudomány és művészet vezérei azonban most találták meg igazi talajukat tehetségük kibontakoztatására: Urszin-Juljan *Niemcewicz* (1758—1841) verseivel a lengyel felszabadulás mellett harcolt, munkái nagyszámban keltek el, míg végül az oroszok megtiltották azok terjesztését. Adam *Mickiewicz* (1798—1855) Vilnában tanult, tehát a lengyel kultúra egyetlen megmaradt őrhelyén, ahol a felosztatás után összpontosult a lengyel tanári kar és mentette át a tudomány megmaradt kincseit. A fiatal költő végigjárta egész Kelet- és Nyugateurópát, megismerte népének érzéseit, az orosz és a többi hatalmak gondolatvilágát. Csodálatos zengésű versekben adta tudtára a világnak a lengyel élet kibírhatatlan elnyomottságát, a lengyel vágyakat; a

romantika stílus- és gondolatkincseit nála szebben senki sem fejezte ki a lengyel irodalomban. Lelkesítette kortársait, szavát népdalok zengték vissza és adták át a történelemnek. »Pan Tadeusz«-a a világ-irodalom egyik legragyogóbb társadalomrajza, de annyira sajtóságon a lengyel kisnemesség életszemléletét tükrözi vissza, hogy más nemzet nyelvén, fordításokban szépségei menthetetlenül elhalványodnak. Juljusz *Słowacki* (1809—49) lángoló szabadság-dalnok, ellentmondást nem tűrő, parancsoló riasztó, aki pihenni nem engedi nemzetét, hanem mindenkor kényszeríti, hogy csak a Szabadságra gondoljon, azt igyekezzék kivívni. Zygmunt *Krasiński* (1812—59) a lengyel messianizmus bölcséleti és költészeti kifejezője. Különösen »Resurrecturis«-ában válik valóban prófétává, amelyben a keresztyénségnek örök dicsőségétől ihletett sorai megmutatják a felszabadulás felé vezető lehetőségeket: a keresztyénységben bekövetkező társadalmi átalakulás parancsoló szükségét. Marja *Konopnicka* (1842—1910), Bolesław *Prus* (1847—1912) hasonlóképpen a múlt század felszabadulási hangulatát fejezik ki, de regényeik inkább társadalmi rajzok, mint a nemzet irányításának politikai szócsovei. Annál nagyobb a jelentősége Henryk *Sienkiewicz*-nek (1846—1916), aki a »Szépvázlatok«-ban oly magas fokát érte el a leíró és jellemző művészetnek, egyben annyira feltárta a társadalom és kultúra egész krízisét, hogy a lengyel világnézet legteljesebb hangadójának ebben a korban kifejezetten őt kell tekintenünk. Mindenkor a lengyel-ség jellemzésének szándéka lebegett előtte, még akkor is, amikor teljesen idegen világot írt le; ha a keresztyénség multjához fordult, a gyötrelmek között a lengyel fájdalmat akarta ecsetelni és sikerült is szándéka. Reményt tud fakasztani, fenn tudja tartani a lengyelségben a népi tudatot. Nagyjelentő-

ségűnek kell tartanunk Sienkiewicz munkásságát, mert a lengyel nép — melynek minden rétegében munkái több ezer példányban fogytak és fogynak ma is — azért olvasta, hogy ne veszítse el a hitét a jövőben. Erkölcsi értéke felbecsülhetetlen.

De a lengyel nép emelkedésének és annak, hogy a lengyelség önmagát kezdte felismerni, nemcsak az irodalom, hanem a zene is tanubizonysága. A megismerés új forrásait tárta fel *Chopin* Frigyes (1810—49), aki jól ismerte a népi táncokat és énekeket, hiszen bölcsője is a mazóviai síkság volt. Zenéje a diadalmas eszmény manifesztációja; mazurkái, polonézai, nokturnói örök mesék, a sejtelmes misztikum hangján szólnak hozzánk. A lengyelség benne önmagát fedezte fel; Chopinban nemcsak a romaticizmus korának lengyel tudata fejeződött ki, — ő minden korok lengyele. Még ma is megtettesítője a lengyel lélek mítoszának. De a lengyel társadalom a művészetben nemcsak a felszabadulás hangjait kereste, mert hiszen a három ízben, 1830-, 1848- és 1863-ban elnyomott szabadságharc a keserűség és ábrándozás világa felé sodorta a lengyelséget. Ennek a hangulatnak az értelmezését Stanisław *Moniuszko* (1819—1872) találta meg, ki a régi nemesi világban, a panaszkodó parasztságban fejezte ki a csüggedés és elernyedés képeit; »Halka«-ja az első lengyel opera, mely a lengyel népnek ma is közkedvelt nemzeti játéka.

Ilyen volt a kultúrában visszatükröződő lengyel lélek a mult század folyamán. A politika érdektelen, csak könnyeket fakaszt, a társadalom merev, beledrmedt a sikertelen felkelések kilátástalan hőmezőibe. Nem volt mit várnia, nem volt miben hinnie. A nyolcvanas években általános volt a felfogás: »Miért nekünk állam, legyenek mások csendőrök, hivatalnokok. Mi maradjunk meg nemes népnek, esetleg kereskedőnek, tudósnak, művésznek.« Csak egy szűk

kör vigyázott a politikai szervezés lehetőségeire, Pilsudski-ék, Wyspiański-ék, Żeromski-ék köre, vállalva az orosz száműzetés gyötrelmeit. Az új Lengyelország megteremtése ennek a körnek köszönhető, mely a leleményesség százféle eszközét találta meg arra, hogy kijátszhassa az orosz rendőrséget és végül is felszabadítsa az államot.

Pilsudski-ék szervezete a »Robotnik« c. ujság körül alakult meg s lassankint magába olvasztotta az orosz megszállás alatt élt lengyel társadalom nagyobb hányadát és 1905 körül már Déllengyelország titkos katonai alakulatai is csatlakoztak hozzá. Az ifjúság, a húszévesek, lángoló bizalommal tette magáévá Pilsudski József eszmevilágát s különösen nagy lelkesedéssel vett részt a Cselekvő Harci Szövetség munkájában, mely eldugott helyeken képezte ki a lengyel katonaságot és a kémek tömegével hálózta be az Oroszbirodalom katonai szervezeteit. Az idősebb Lövészek és a fiatal Cserkészek külön képezték ki magukat, hogy az elkövetkező háborúban fegyverrel tudjanak szolgálni hazájuknak. 1914-ben már körülbelül tízezer képzett katona szolgált Pilsudski zászlója alatt. A vezér felismerte a külpolitikai helyzet előnyeit, amikor Párizsban, a földrajzi kongresszus alkalmából, megmondotta: »Legszerencsésebb esemény lesz reánk, ha Oroszországot legyőzik a németek, Németországot pedig a franciák.« Ez volt az elve, amikor a háborús hatalmak közül Ausztriához csatlakozott, hogy azután a világháború folyamán több mellékkörülményt kihasználva, de mindenkor a legzseniálisabb helyzetfelismeréssel, fokozatosan csatlakozzék a francia politika mellé, amely végül is azt eredményezte, hogy Lengyelország felszabadításának a győztes hatalmak nem állották útját.

Az első önálló lengyel kormány 1918 október 18-án alakult meg, de nem tudott mit kezdeni a

Párizsból hirtelen hazatért régi emigránsokkal, akik egymásután alakították meg a legkülönbözőbb pártokat. Minden állam megalakulásának kezdeti fokain érzi a rendetlenség, fegyelmetlenség leküzdésére hivatott átfogó szellem erejének szükségét. A lengyel államban Piłsudski József volt az az egyéniség, akiben a nem egységes lengyel társadalom meg tudott bízni. Éppen e miatt a már említett kormány, a Rada Regencyjna, őt választotta meg államvezetőnek Államfői címmel (naczelnik państwa). Természetesen a megszálló hatalmak előtt főként Párizsba menekült s most visszatért emigráns politikusok részéről erős támadás indult ellene. Az események azonban továbbgördültek s nem hallgattak az ellenzéki harcosok szavaira. Időközben kitört az ukrán felkelés, az állam erejét az vette igénybe, majd az orosz háború kötötte le, amely Piłsudski körültekintő figyelme és taktikai leleményessége következtében a lengyel állam javára végződött. A háború eredménye volt Vilna annexiója is, amely Lengyelországot egy nem túlságosan jómódú, de politikailag annál fontosabb országrésszel gazdagította. Lengyelország ezek alatt az évek alatt kezdte elérni azokat a nagy birodalmi határokat, melyek a Jagelló királyi család uralkodása idején övezték s Piłsudski József lendületes szubjektívizmussal ragaszkodott ahhoz, hogy a lengyel sas kiterjesztett szárnyai alá vonja a régi lengyel birodalom területeit. Ezt az álmodot nem tudta ugyan teljesen megvalósítani, de amit megszerzett, azt nyugodt fejlődés útjára bocsájthatta, mert *megteremtette a mai lengyel államot.*

A LENGYEL FÖLD ÉS EMBER

Lengyelország területe 388.000 km², határainak hossza 5534 km, melyből 5394 km a szárazföldi, 140 km pedig a tengeri határvonalra esik. A geológiai felépítés és alakulás szerint Lengyelország az aránylag tisztán megmaradt keleteurópai tábla és az erősen széttöredezett középeurópai hegyláncok között fekszik. Ha a geológiai képet részletesen meghatározzuk, azt látjuk, hogy Lengyelország délnyugati részén karbon, triász és jura kori kőzetek váltakoznak s ezek közé helyenként porfir- és bazalt-rétegek ékelődnek (Sziléziai szénmedencék és bazaltbányák). Kelet felé haladva: a lublin-leMBERgi dombvidék, valamint a volhin—podóliai plató területét krétakerakódások képezik, melyeket némely helyen diluviális felszín tarkít. Ezekről délre a szubkárpat vonulatot oligocén- és eocén-rétegek alkotják, melyekre kelet felől triász és kréta fekszik. A Kárpátok átlagos magassága 1300—1400 méter. A fenti területeken kívül lévő lengyel föld geológiailag egyhangú diluviális tábla, melybe néha szigetenként egyes alluviális részek iktatódnak be.

Európának fővízválasztó vonala Lengyelországon is áthalad. Ennek eredményeként a lengyel folyók eróziós bázisa egyrészt a Keleti-tenger (Düna, Niemen, Visztula, Warta, Narew, Bug), másrészt a Fekete-tenger (Dnyeszter, Pripet, Dnyeper). A legnagyobb folyó a Visztula (Wisła), hossza 1067 km, legnagyobb mellékfolyója a Bug, a Wieprz és Pilica. Lengyelországban még mindig nagy a mocsarak jelentősége. Az ország keleti része jobban elmocsarasodott, mint a nyugati. Különösen jellemzőek a Bug középfolyása mentén alakult mocsarak,

melyek átmenetet képeznek a nemkevésbbé sajátságos polesiei mocsárvidékhez.

Lengyelországban a geológiai felépítés és a föld morfológiai sajátosságai alapján bizonyos *tájzónákat* lehet felállítani, amelyeknek ismét altípusai vannak. A főbb tájzónák a következők: *Észak-Lengyelországban*. 1. Észak-lengyel domb- és síkvidék vagy a balti-tengermellék keskeny mélyföldje. E terület a tenger befolyása alatt alakult ki, szedimentális rétegein a morénák és dűnák változatos sorai jelennek meg. 2. A nagy folyók völgyének széles sávja. *Közép-Lengyelországban* a lengyel középhegység zónája, melyet a Visztulának Sandomierz alatti áttörése két részre oszt: nyugati és keleti részre. *Dél-Lengyelország* két nagyobb tájegységet ismer: 1. a Kárpátok előtti földet Podoliával és Pokutiával, 2. a lengyel Kárpátok övét a magas hegységekkel.

Lengyelország *klímája* különböző befolyásoknak van alávetve: nyugaton és északon az óceáni hatások, a keleti részekeken pedig az orosz puszták kontinentális hatásai érvényesülnek. A nyugat-keleti izothermák januárban érik el tetőpontjukat, amikor az átlagos hideg —1 és —6 fok között mozog, míg a júliusi átlagos meleg eléri a +21 fokot is. A csapadék mennyisége általában elégséges: a síkságon kb. évi 550 mm, a magasságokban pedig 650 mm. A legtöbb csapadék a tavaszi és a nyári hónapokban hullik le és nem egyszer akadályozza a normális mezőgazdasági munkát.

Fenti leírás a lengyel föld fizikai arcát akarta jellemezni, amely után az emberföldrajzi állapot megismerésének kell következnie. Lengyelország *lakossága* az 1931. évi népszámlálás szerint 32 millió; ez a szám ma már 34 millióra növekedett. A lakosság 60 százaléka a Visztula nyugati részén helyezkedik el, ahol egy km² területen 96 ember lakik,

míg Kelet-Lengyelországban csak 45. A falvak településére az egy, legfőljebb kétutcsás, ú. n. »hosszú-falu«-típusok jellemzőek. A városok nagyrésze tervszerű építkezést árul el s külső képén bizonyos fokig a német telepítésekre jellemző piacrendszer állapítható meg. Ma Lengyelországban 11 százezres lakosságú város van: Varsó (Warszawa) 1,178.000; Łódź 605.000; Lemberg (Lwów) 316.000; Poznań 246.000; Krakó (Kraków) 221.000; Vilna 196.000; Katowice 127.000; Lublin 112.000; Bydgoszcz 117.000; Częstochowa (olv. Csensztchova) 117.000; Sosnowiec 109.000. Ezeken kívül 34 olyan várost találunk Lengyelországban, ahol a lakosság száma 25—100.000 között mozog. Az ország lakosságának legnagyobb része, 65·6% mezőgazdasággal foglalkozik, bányászattal és iparral 13·7, kereskedelemmel pedig 9·6%, míg az egyéb pályákon 11·1% él. A mezőgazdaság megoszlása: szántóföld 50·4, erdő 21·7, mező és legelő 17·2, egyéb 10·7%. *Ásványkincsei* a lengyel államnak jelentékeny erőt képviselnek. Kőszénbányászata elsősorban Katowice környékén bonyolódik le, ahol Rybnik, Pszczyna, Królewska Huta, Katowice, Tarnowskie Góry, Będzin a termelés legfőbb helyei, majd kissé keletebbre Oświęcim, Chrzanów. Nem kisebb értéket képvisel a Krakótól délkeletre, Wieliczkan és Bochnian előforduló kősó, mely Poznaántól északkeletre is megismétlődik. A naftaszükségletet a Kárpátok északkeleti vonulata mentén található kőolaj teljesen kielégíti; a lelőöv egészen Lemberg délnyugati részéig elhúzódik. Vasérc található Kielce északkeleti és északnyugati vidékein, valamint Lengyel-Sziléziában. Cinkérc a Kárpátok északnyugati vonalán bukkan elő. Káliumsó a Stanisławów és Lemberg közötti sávon található.

Lengyelország *textilipara* három központban fut össze: Łódź—Tomaszów, Bielsko—Biala, Białystok.

Közöttük a háború előtt is, de még ma is a legnagyobb Łódź üzeme. A külföldről behozott gyapot, valamint gyapjú és juta nyersanyag itt dolgozódik fel, míg Bielsko-Bialában finomabb vászonneműeket dolgoznak fel, amelyeknek egyrészét Angliába exportálják. A białystoki textilközpont termelése nem nagy s bársony, plüss és gyapjútakaró előállítására korlátozódik. Lengyelország számára a nyersanyagfeldolgozó és a textilipar egyidejű kifejlődése lehetővé tette, hogy különösen jóminőségű szövő- és fonógépeket állítsanak elő, amelyekből nagyobb mennyiségben exportálnak külföldre is.

A föld gazdasági szerkezetének felel meg az ország *kereskedelme* is. A legfőbb kiviteli cikkek a kőszén, textilanyagok, fa; beviteliek textilnyersanyag és gépek. A kereskedelmi mérleg általában passzív volt; az utolsó három évben azonban nagyobb lendületet vett a külkereskedelmi forgalom s annak eredményeként 1934-ben a bevétel 799 millió zł volt, a kivétel pedig 975 millió zł-ra rúgott. Ma még nem ismerjük a legutóbbi évek pontos statisztikáját, az általános forgalomból azonban meg lehet állapítani, hogy a kivétel aránya a lengyel államra nagyon kedvezően alakul. Legnagyobb kereskedelmi összeköttetése Lengyelországnak a német birodalommal és Angliával áll fenn, Ausztria és Csehszlovákia csak másodsorban jönnek tekintetbe, míg Magyarországgal elenyészően kis forgalmat bonyolít le.

Közlekedéscsoporthajzó tekintetben Lengyelország helyzete a háború után elég kedvezően alakult. Ma a vasúti hálózat 18.000 km. Legsűrűbb a nyugati vidékeken, ahol Poznańból kiindulva decentralisan haladnak észak és északkelet felé. Az ipari termelés központjában, Lengyel-Sziléziában, az egész vidéket átszövő vonalak futnak végig és tartják fenn a kapcsolatot az ország szívével és Kis-Lengyelország

területeivel. A lengyel állam az egykor orosz megszállás alatt lévő területek úthálózatát is igyekszik kiépíteni, de ezeken a vidékeken, Volhiniában és Polesie mocsaras pusztaságain, jóval nehezebb az egyes városok között megteremteni az összeköttetést, mint a nyugati országrészekben. A lengyel kormánynak az úthálózat további kifejlesztését célzó munkaprogrammjára jellemző az, hogy legutóbb is, 1935-ben, 200 km-rel bővítette a vasútvonal hosszúságát s fennállása óta 55.600 km hosszú műutat is építtetett.

Említettük, hogy Lengyelországban a föld hármas tagolódása ismerhető fel s ezen az alapon három nagy *tájrajzi egység* választható el. Közöttük első *Észak-Lengyelország*. Az észak-lengyel tájzóna magában foglalja mindazokat a területeket, melyek az ú. n. »Visztula-korridornál« kezdődnek, közvetlenül Kelet-Poroszország és Litvánia déli határa mentén vonulnak tovább és a mai állam északkeleti határán egészen a Dűna vonaláig húzódnak. A geográfusok ehhez a tájzónához számítják még Lengyelországnak azokat a részeit is, amelyek a Warta folyó medencéjétől kezdve, a Visztula középvölgyén át, — Varsó vidéke — egészen a Dnyeper (Dniepr) felső folyásáig, valamint a Pripet nyugati völgyéig terjednek. Ennek a tájzónának első része az észak-lengyel és balti dombvidékek öve, vagy politikai meghatározással élve: Pomorze (Pomeránia-tengermellék). Legnagyobb városai: Toruń (50.000 lakos) a háború előtt jól kiépített orosz-elleni védelmi központ; német lovagrendi művészeti stílusban épített gót templomai a vidék építészeti remekművei. Chełmno (12.000 lakos), Graudenz (40.000 lakos) gépiparáról nevezetes, Bydgoszcz (117.000 lakos) pedig faiparáról és fakereskedelméről. A város környékén élnek a lengyeltől sajátságosan eltérő szláv nyelvet beszélő kasubok,

egyszerű favágó és halászó nép, minden politikai igény nélkül. Pomorzenak legjelentősebb városa azonban az újonnan épült Gdynia, melynek 1920-ban csak 700 lakosa volt s ma már 50.000 s jelentősége által kezdi felülmúlni Danzig szabadvárost is, míg a háború előtti más német, ma lengyel kikötőket, mint Tczew, Puck, forgalma révén messze túlszárnyalta. Utasforgalma felülmúlja az évi 24.000 embert, az évi áruforgalma pedig túlhaladja a 3,700.000 tonnát.

Pomorzetól délkeletre terül el Lengyelország »magtára«, Kujawia, kisebb tavakkal díszített alföld. Kitűnő fekete talajon termelik a legjobb minőségű búzát és rozsot, valamint cukorrépát. Legnagyobb városa Włocławek (52.000 lakos), nagy papír- és mezőgazdasági gépgyárával.

Kelet felé haladva, eljutunk a Narew és Biebrza völgye körül húzódó Podlasiehoz, melynek végmorénáktól származó homokos talaján nem terem meg az életszükségletek fedezésére elégséges élelem s e miatt a vidék nagyon szegény. A »puszczak«-nak nevezett őslakosság szövessel és ezzel kapcsolatos kisebb forgalmú kereskedelemmel tartja fenn magát. Főhelye Białystok (93.000 lakos) szövőiparáról nevezetes. Kelet felé menve, kijutunk a »Litván korridor«-hoz (Északkelet-Lengyelország), tógazdag, végmorénás, tengeri szedimentummal bevont vidékhez. A táj 40%-a erdő, ennek megfelelően erdőgazdálkodás, fa-úsztatás, a folyók mentén pedig halászat a lakosság főfoglalkozása. Legnagyobb városa Vilna (196.000 lakos), a mult század elején a lengyel kultúra egyeduralkodója. Másik jelentősebb városa Grodno (60.000 lakos).

Észak-Lengyelország *második nagy zónája* a nagy folyók völgyének széles sávja, mely kelet felől a Pripec völgyével kezdődik s dél felé folyton kiszéles-

dik. Első része Polesie, melynek már a krétában kialakult geoszinklinálisai a területet nagymértékben befolyásolták s mintegy teknőszerűen alakították ki, ennek következtében levezethetetlen mocsarak uralkodnak az egész vidéken. A polesiei föld közepén húzódó völgyben halad a Pripec folyó, amelyhez északról a Jasiolda, délről a Turja és Styr torkollanak. Falvai szétszórtak, egy, legföljebb kétházasfalvak, illetőleg tanyák vannak elterjedve s azok is inkább csak a magasabb vidékeken, dombos-halmos helyeken, ahova a bő esőzés következtében megduzzadt mocsarak és patakok vize nem ér el. A lakosok, a »polesiuk«-ok, nyáron rendszerint szezonmunkára vállalkoznak s ellátogatnak a déli vajdaságok területei felé. Legnagyobb városa Pińsk (37.000 lakos) a nyugat felé irányuló fakereskedelem központja.

Polesietől nyugatra fekszik Mazowsze, a Visztula középső folyásánál, a közép-lengyel hegy- és dombvidék előterében. Maga a föld nem gazdag, bár megterem rajta a búza, rozs és cukorrépa is, de nem a legjobb minőségű; inkább Lengyelország szívében elfoglalt földrajzi helyzeténél fogva van jelentősége. Központja Varsó, egyben az ország fővárosa. Mezőgazdasági város, melynek megalakulásánál nagy szerepet játszott helyzeti energiája is: a Visztula u. i. itt hagyja el a közép-lengyel dombvidéket és tör ki az alföldre. Jelentősebbé a XVI. sz.-ban kezdett lenni, akkor, amikor a litván-lengyel únióval (1569) az ország súlypontja délről északra tevődött át. A XVIII. sz. folyamán, a szász királyok uralma idején, gyors fejlődésnek indult, szép barokk és klasszikus stílusú paloták épültek, parkok létesültek, amelyek még ma is legszebb részei a városnak. A régi polgári életnek a Rynek starego miasta-n (Régi város piaca) vannak nyomai s a szabályos

négyszögű piac körül épült patricius-házak a XV—XVI. sz. reneszánsz építkezés legszebb varsói emlékeit őrzik. Második nagy város Łódź, Mazowsze ipari központja; nem régi település, csak 1828-ban tűnnek föl az első német szövények, akiket az orosz kormány telepített ide. Ez a körülmény meglátszik a város külső arculatán is, a bérházak rendszerén.

Mazowszetől nyugatra haladva, Wielko-Polskába (Nagy-Lengyelország) jutunk, a lengyel birodalom legősibb fészkebe. Itt a diluviális felszín gazdag mezőgazdasági munkát tesz lehetővé, amelyhez nagyfokú állattenyésztés is járul. Székhelye Poznań, fontos kereskedelmi utak kereszteződésében, mellette jelentősebb városok még Kalisz (100.000 lakos), Gniezno (30.000 lakos), utóbbi a Piastok uralkodásának kezdetén koronázóváros is volt.

Közép-Lengyelország első nagy tájzónája a Vistula-áttörés nyugati területe, politikai fogalommal: Kelet-Felsőszilézia. Térszíni szempontból hegy- és dombvidék, geológiai felépítés alapján pedig karbon- és triász kori rétegekből álló vas- és széntelep. A mezőgazdálkodásnak csak nagyon elenyésző szerepe van, annál is inkább, mert a diluviális homok megfelelő talajt sem nyújt a mezőgazdaság számára. Sziléziától keletre fekszik az ú. n. »Kislengyel dombvidék« (Wyżyna Małopolska), mely három részre tagolódik: Lengyel Jurára, a Nida-Pilica medencére és a Lengyel Középhegységre.

A »Lengyel Jura« juramészkőből alakult hegyvidék, Krakótól Częstochowán át egészen Wielunig elhúzódik, helyenként kiugró mészkövek vár- és erődítmény-építésekre igen alkalmasak. Egy ilyen mészkövön (Jasna Góra-n) épült a częstochowai híres Pálos-kolostor, évenként 300.000 embert vonzó nevezetes búcsújáróhely. Rajta kívül nincs is nagyobb városa. Kelet felé menve, a Nida és Pilica völgyébe

jutunk, onnan a Kielce és Sandomierz között fekvő Középlengyel Hegyvidék tájaira érkezünk, melynek legmagasabb pontja a Łysa Góra (611 m). Ettől keletre a lublin—lembergi dombvidék terül el, mezőgazdasági zóna, melyet különösen a Lublin környékén húzódó lösz tesz kedvezővé. Nagyobb városai Lemberg, a mult folyamán a kelet felé irányuló kereskedelem központja. Ma az ukrán politikai ambíciók melegágya. Lublin nagy szerepet játszott a litván-lengyel únióban (1569); Kazimierz a régi gabonakereskedelem egyik irányítója. Közép-Lengyelország legkeletibb részét Wolhynia képezi, mely földrajzilag tulajdonképpen már Ukrajnával függ össze. Legnagyobb városai, nagymértékű ukrán többséggel, Wolyn, Kowel, Łuck, Równe.

A déllengyelországi magas hegységek zónája (Podolia) két részből áll: Nyugat- és Kelet-Podoliából. Nyugat-Podolia völgyekkel mélyen bevagdossott, lösztakarós fensík s e miatt nagyon termékeny a talaja és Kujawia mellett Lengyelország második magtára. A földművelésen kívül a kertgazdaság és állattenyésztés is jelentős. A cukorgyártásnak is kedvező ez a hely. Hasonlóan kedvezőek a termelési viszonyok Kelet-Podoliában is. Ennek délkeleti nyúlványát Pokucie-nek nevezik. Lengyelországnak ez az egyetlen vidéke, ahol szőlőtermelésre alkalmas talaj van s ahol a XVI. sz.-ban valóban termeltek is szőlőt. Ma is kísérleteznek ugyan, de eddig csak savanyú gyümölcsöt nyertek.

Ezzel eljutottunk a *szubkárpát vonulathoz*, melynek keleti részét a Dnyeszter völgye alkotja, nyugati felét pedig ugyancsak a Dnyeszter mocsaras forrásvidéke. Központja az egész területnek Stanisławów (60.000 lakos), vasúti csomópont. Nyugat felé a Dnyeszter és Szan vízválasztóján át a Szan völgyébe jutunk, mely a Visztulával egyesülve, azzal együtt

alkotja a diluviális eredetű, ú. n. Felső-Visztulamedencét. Nagyobb városai ennek a medencének Przemyśl (57.000 lakos) és Krakó, mely a lengyel Jurának és a Kárpátok nyúlványának kapujában, az ú. n. »Krakói kapu«-ban fekszik. Az egész közép-kor folyamán itt vezettek át a legjelentősebb kereskedelmi utak; maga a város kultúrájával messze kiemelkedik Lengyelország más városai fölött. A város déli részén kiugró hatalmas jurakori sziklán épített királyi palota, a Wawel, a lengyel reneszánsz egyik legremekőbb emléke.

A szubkárpát vonulatból a Kárpátok hegyláncához a »kárpátalatti dombvidék« vezet (Podkarpacie); ezt a vidéket a gazdag erekben előforduló kőszó teszi híressé. (Kőszó Krakótól délkeletre, Wieliczka és Bochnia, kőszó pedig Gorlice, Jasło, Krosno, majd Drohobycz, Borysław vidékén.)

A kárpátalatti dombvidékről feljutunk a Kárpátok hegyvonulatához, amelynek háromszoros tagozódása van: nyugati Beszkidek a cseh határtól a Dunajecig, Közép-Beszkidek a Dunajectől a Szan forrásvidékéig, majd a keleti Beszkidek az uzsoki hágótól a román határig, Czeremoszig. Kőzettani szempontból a metamorfikus fliss az uralkodó anyag, melyet a Dunajec áttörése táján jurakori kemény mészkő vált fel. A lengyel Kárpátok vonulata változó magasságú; a nyugati Beszkidek legmagasabb pontja a Babia Góra, 1725 m, a keleti Beszkideké a Czarnohora, 2058 m. A hegyvidékek lakói a ruthénfajú huculok, akik még ma is megőrizték festői népviseletüket. A Beszkidek nyugati és középső vidékein találkozunk a lengyel góralokkal, állattenyésztő és pásztornéppel és csodálatos háziiparművészetükkel.

A Kárpátok kristályos magzónája által Lengyelország belenyúlik a Tátrába is és a Magas-Tátrának legfestőibb részei éppen Lengyelország birtokában

vannak (Morskie oko, Zakopane közelében). A hegyoldalnak településre alkalmas helyein falvak keletkeztek s azok együttes elnevezése a költők által annyiszor megénekelte Podhale. Lakosai állattenyésztéssel foglalkoznak.

A LENGYEL ÁLLAM ÉS TÁRSADALOM

A mai lengyel állam berendezésének főbb elveit az 1934 január 26-án az alsóházban megszavazott s 1935 március 26-án a »Dziennik Ustaw«-ban is megjelent új alkotmány határozza meg. E szerint az alkotmány szerint a Lengyel Köztársaság feje a köztársaság *elnöke*, akit két jelölt közül hét évre választanak általános népszavazással. Az egyik elnökjelöltet az ú. n. elektorok állítják, míg a másikat a Köztársaság lelépő elnöke jelöli ki. Elektorok közé tartoznak az alsó- és felsőház elnökei, a miniszterelnök, a Legfelsőbb Törvényszék elnöke, az állami haderő főparancsnoka, azonkívül a sejm által kiküldött 50 és a szenátus által kiküldött 25 képviselő, ill. szenátor. A megválasztott elnöknek joga van dönteni háború és béke fölött, hatáskörébe tartoznak a külpolitikai szerződések, házfelosztatás esetében törvényerejű rendeleteket bocsáthat ki.

A kormány jogai közé tartozik, hogy szükségrendeletekkel segíthet a törvényhozás hiányosságain; a miniszterek felelősek a sejm és az elnök előtt, azonkívül működési idejük alatt véghezvitt bármiféle alkotmányellenes vagy szabálytalan cselekedetükért büntetőjogi felelősségre is vonhatók. A kormányt a parlament leszavazhatja, de az elnöknek jogában áll még azután is visszatartani s ez esetben az alsóház döntése a szenátus elé kerül, melynek szavazata az elnökre is kötelező, feltéve, ha nem gyakorolja házfelosztató jogát.

Az országgyűlésnek két háza van: a »sejm« és a »senatus«. A *sejm* (szejm) hatásköre a törvényhozásban, a költségvetés megállapításában, a kormány parlamenti és pénzügyi ellenőrzésében körvonalozódik. Képviselő minden, harmincadik életévét betöltött lengyel állampolgár lehet. A képviselőválasztás a népképviselő elvén alapszik (1935 júniusi »Választójogi rendelet«). A választás általános és titkos, de nem gyakorolható közvetlenül, hanem csak többszörös átszűrés útján. A képviselőválasztások lefolyása a következő: az aláírások számától független tudományos intézetek egy-egy jelöltje mellett minden intézmény, akár kulturális, akár közigazgatási, mint a község, a járás, avagy a vajdaság (megye), akár gazdasági, mint a Mezőgazdasági Egyesület vagy az Országos Iparkamara stb. egy-egy 500—500 aláírással kijelölt delegátust küld a maga érdekeinek képviselőjében az ú. n. választói bizottságba, melyet választói körzetenként szerveznek és a közigazgatástól függetlenül állítanak fel. Ebben a választói bizottságban a kormány által kinevezett személy elnököl. A kiküldött delegátusok az elrendelt szavazás alatt maguk közül meghatározott számú jelöltet választanak, természetesen titkosan; a jelöltek legnagyobb számát — általában egy és nyolc között, — a kormány szabja meg, a választói körzet nagyságához képest. Csak ezek a jelöltek kerülnek a nép elé, amely közülük választja meg képviselőit. A választói rendelet nagyon szigorúan előírja, hogy egy személynek csak egy helyen szabad a jelölést elfogadnia. A lengyel választások megmutatták, hogy ez a választási rendszer az eddigiek között leginkább tette lehetővé a visszaélések elkerülését és Lengyelországban a legutóbbi választás ellen még a legszélsőségebb rosszindulat sem talált semmiféle kifogást (1935 szeptember). A sejm tagjainak a száma 206. Az

országgyűlés felsőháza a szenátus. Az alsóház által megszavazott törvények a szenátuson mennek át és csak akkor kerülnek kihirdetés végett az elnök elé, ha a szenátus is magáévá tette azokat. A szenátus tehát a sejm ellenőrzésére szolgál. Tagjainak száma 96, ezek közül 32 kinevezés, 64 pedig választás útján válik a szenátus tagjává.

A *politikai pártok* élete egészen különös Lengyelországban. Az érdekképviselési választás következtében a pártok parlamenti csoportjai ma már tulajdonképpen megszűntek, a társadalmi szervezeteken keresztül azonban tovább élnek ambícióik: a kormány nem avatkozik munkájukba. Az ellenzéki mozgalomban legnagyobb jelentősége a *Nemzeti Demokráciának* (Narodowa Demokracja, N. D., vagy endecja) van, melynek gyökerei még az elnyomatás történelmi talajáig nyúlnak vissza; 1830-ban alakult. Az ukránokkal és a németekkel szemben a könyörtelenségig fokozódó szigorúságot tart követendőnek és amikor 1921—1926 közötti években uralmon volt, más pártokkal egyetemben, folytonosan ismétlődtek a kisebbség tömegei és a kormányhatalom képviselői között a legsúlyosabb összetűzések. Az államvezetés kérdésében a liberális demokrácia alapján állanak, a parlamentarizmus uralmát, a parlament életében kifejezésre jutó népakarat előtt való teljes meghódolást, illetve a pártkeretek fontosságát vallják. Pilsudski találóan nevezte a párt ideológiáját »sejmokracja«-nak. Ma már ez a párt is kettéoszlott és egyik ága Łódź környékén a nagytőkével karöltve kapitalista érdekekért harcol, a másik pedig Nagy-Lengyelország síkságain a paraszttömegek szervezésével tesz kísérletet a társadalom előtti tekintély visszaszerzésére.

A többi ellenzéki pártnak nincs ily hatalma a társadalomban, erejük a különböző szervezkedéssel

szétforgácsolódik, a politizáló embereknek nagyon kis százaléka esik egy-egy pártra. Mégis, — bár az állam irányításában egészen jelentéktelen a szerepük — meg kell említenünk a *Keresztény Demokráciát*, mely azonban az utolsó években egészen a kormány mellé csatlakozott, így csupán nevében jelent különálló pártot. A módosabb parasztrétegek érdekeit képviseli a »*Piast*» *Lengyel Néppárt* (Stronnictwo Ludowe »*Piast*«), melynek főként Kis-Lengyelország vidékein vannak hívei. Azonban még ma is legnagyobb párt a volt kormánypárt, mely 1927-ben több párt egyesüléséből kelt életre. Neve: *Pártonkívüli Blokk* (Bezpartyjny Blok, röviden B. B., vagy ahogyan a lengyelek mondják: Bebe). Ennek a pártnak a legutóbbi időig irányító befolyása volt az egész állam és társadalom életére, szervezetei behálózták az egész Lengyelországot. Ma már csökkent kissé a jelentősége, éppen azért, hogy a mostani kormányrendszer nem párturalmi keretek között fejti ki munkásságát, hanem az *érdekképviselői* parlament bizalma alapján.

Ezekén kívül még meg kell említenünk az *Ukrán Klub*-ot, amely azonban nem egységes, mert megszlik abban a kérdésben, hogy szükség van-e Nagy-Ukrajnára vagy pedig nincs. A párt többsége ragaszkodik a nagyukrán állam gondolatához, de sokan a lengyelekkel együttmaradva vélik azt megvalósíthatónak. A *Kommunista Párt*-nak nincs jelentősége, mert egynéhány munkás sztrájkmozgalmán és inkább közrendészeti szempontból kellemetlen, mint társadalmi kihatása által veszélyes utcai megmozdulásán kívül nagyobb hatást sohasem tud elérni a mai erősen jobboldali lengyel társadalomban.

A lengyel állam működéséhez hozzátartozik az *igazságszolgáltatás* szervezete is. A lengyel igazságszolgáltatás mai formáját az 1928. február 6. törvény

szabályozta, bár nem tudta lehetővé tenni, hogy a felosztás alatt természetes utakon kialakuló hármastagozódás, az osztrák, a német és az orosz igazságszolgáltatási szervezet véglegesen kiküszöbölődjék a lengyel jogszolgáltatásból. A magánjog eltérésein különösképpen meglátszik a jogszokásokból kifejlődött gyakorlat különbsége. Az orosz magánjogi gyakorlat sokban eltért a némettől, az pedig az osztráktól és így a lengyel törvényhozásnak három jogelvet kellett egyesítenie. A büntetőjogban hasonló a helyzet. A fennálló törvény a következő bírósági fokozatokat ismeri: Rendőrbíróság (sąd grodzki) és békebíróság, Járásbíróságok (sąd okręgowy), Kerületi fellebbezési bíróságok (sąd apelacyjny) és a Legfőbb Ítélszék (najwyższy sąd ap). Ez utóbbinak székhelye Varsó. A bíróság független. Közigazgatási ügyekben a Legfőbb Közigazgatási Bíróság dönt. Az ügyészség az említett törvény alapján hierarchikusan van megszervezve, egészen a járásbíróságig lefelé minden fórumnak meg van a maga ügyésze. »Legfőbb ügyész« az igazságügyminiszter, akinek felügyeleti joga van az általa kinevezésre felterjesztett többi ügyészek felett. A járási helyettes ügyészeket a legfőbb ügyész nevezi ki, a magasabb fokozatúakat a Köztársaság elnöke.

A lengyel közigazgatás átalakítása hasonló nehézségeken ment keresztül, mint az igazságszolgáltatás, bár ezen a téren meg volt az az előny, hogy a multban bizonyos elvek fejlődtek ki, amelyeknek a korszerű követelésekkel való összeegyeztetése révén lehetővé vált a mai napig is fennálló közigazgatási beosztás. Az alapokat az 1921 márciusi alkotmány határozta meg. E szerint a lengyel állam területe vajdaságokra, járásokra, városi és községi szervezetekre oszlik. A közigazgatás legalacsonyabb egysége a község. A községi közigazgatás elveit az elnök

1933-ban szabályozta. E szerint a szabályozás szerint a lengyel községek, ha lakosaik száma eléri a 3000-et, önálló, önkormányzati joggal rendelkező területet alkotnak. Az önkormányzat alapelve a szabad bíróválasztásban jut kifejezésre. Az önkormányzat feje a bíró; csak legújabbán irányul az állam törekvése oda, hogy a bíró helyett az ú. n. községi titkár szerepkörét kibővítse, akinek közigazgatási vizsgát kell tennie, mellyel azt a célt akarja szolgálni, hogy a választott bíró helyett a kinevezett községi titkár kezébe kerüljön a községi közigazgatás irányítása. De mindezt elvben a bíró a község feje. Legalább hat elemi iskolai végzettség szükséges ahhoz, hogy valaki bírónak legyen választható. Az egész községet érintő ügyben dönteni csak a tanácsnak szabad (szenátus). A belügyminisztérium minden községet önálló hivatali helyiség építésére kötelez. A nemzetiségi községekben, amelyekben más nemzetiség meghaladja a lengyel nép arányszámát, a közigazgatás nyelve a kisebbségi nyelv; lengyel többségű kisebbségi helységekből a lengyel, de a kisebbségnek joga van a közigazgatási hatóságokkal saját nyelvén érintkezni és ahhoz saját nyelvén intézni beadványait. Ez önálló községek mellett Lengyelország egykor oroszlakta vidékeiről nyert örökségként még mindig megvannak az ú. n. csoportos községek, amelyeknek szervezete megegyezik az előbbiekével, azzal a különbséggel, hogy több községnek van egy-egy közös bírója, egyébként annak a megbízásából a helyi lakosok által választott »békebíró« intézkedik az esetleg sürgős feladatokban. A lengyel állam községeinek száma 14.747.

A községek felett állanak a *járások*, élükön a kormány által kinevezett starosta-val. Számuk 283 és 16 vajdaság között oszlanak meg, úgy, hogy egy-egy vajdaságban 8—38 járás van. A starosta a

járási kollégiumon keresztül gyakorolja jogait. A kollégium tagjait maga a járás választja. A starosta csak a belügyminiszternek tartozik felelősséggel s őt csak annak van joga felfüggeszteni. A vajdát a Köztársaság elnöke nevezi ki. A vajdai kormányzás részletei egyébként még csak most állanak kidolgozás alatt, úgy, hogy ma az átmeneti forma sem állandósult, a véglegesnek még a körvonalai sem ismereteseek. Különben a főváros önálló vajdaságnak számít, kormánybiztossal az élén. Teljesen más és a többiektől eltérő a sziléziai vajdaság jogi helyzete, amely messzemenő autonómiával rendelkezik. A sziléziai alkotmányban és közigazgatásban véghezmenő változások csak az általános titkos szavazati jog alapján megválasztott sziléziai vajdasági kollégium döntése alapján következhetnek be, a lengyel belügyminisztérium megkérdezése és ellenmondási jog nélkül. Az állam érdekeit ugyan képviseli a vajda, de az elnöklés jogánál több hatáskörrel nem nagyon rendelkezik. Az általános köztársasági törvények természetesen kötelezőek a sziléziai vajdaságra is. A helybeli német kisebbségnek, éppen a széleskörű életlehetőségek következtében rendkívül kedvező a helyzete a lengyel államban.

Az önálló közigazgatással rendelkező *városok* száma Lengyelországban 634. A városi kormányzás elvei azonban még szintén nem egységesek, a megszállás alatt kialakult különböző szokásjogok változataihoz igazodnak. 1919-ben Piłsudski, mint az akkori lengyel állam feje, ideiglenes alkotmány-szervezettel akarta a városokat ellátni. Ezt a szervezetet 187 város magáévá is tette. E szerint a városi igazgatás feje a képviselőtestület által három évre választott polgármester, aki kinevezi az alájarendelt tisztviselői kart. Minthogy a városi igazgatás csak most van kialakulóban, ezért az állam műkö-

désének ezt a megnyilvánulását egyelőre mellőznünk kell.

Ezek a lengyel *belpolitika* keretei. Maga a kereten belül lefolyó belpolitikai élet az eddigi tizenhat esztendő alatt nagyon sokat változott. Amikor a lengyel állam megalakult, tudvalevőleg társadalmi és gazdasági nehézségek előtt állott. Határain ott mozgóldtak a népszövetségi elvek alapján felbuzdult és külpolitikai tényezők által fellázított *nemzetiségek*, amelyek türelmetlenül és kielégíthetetlenül várták teljes önállóság felé irányuló vágyaik teljesítését. Ott voltak a társadalmi nehézségek, amelyek a győztes, de teljesen pénztelenül álló államra súlyosodtak. A háború alatt kifosztott tömegek érthetetlenül néztek a szervezkedő lengyel államra, még nem is igen fogták fel, hogy mit jelent az önállóság. Hiszen nem egy parasztközség felelte arra az összeírólappon feltett kérdésre, »mi vagy?«: itteni (tutejszy), ösztönösen árulván el a közönyt, amellyel az önálló Lengyelország megteremtését fogadta. S tekintet nélkül erre a társadalomlélektani helyzetre, az államnak föltétlenül szüksége volt pénzre, mert gondoskodnia kellett az emberek ellátásáról és védekeznie kellett az éppen akkor kitört ukrán, majd orosz háborúval szemben. Ez volt a tényállás, amikor a lengyel állam megalakult. Ma belpolitikai értelemben nyugalom van a lengyel államban. A kisebbségek lecsendesedtek. A nyugati részeken élő *németiség*, amelynek a lengyelhez viszonyított százalékos aránya még a németek által legsűrűbben lakott Pomerániai vajdaságban, az ú. n. korridoron, is csak 20—25, az autonóm Sziléziában pedig 28, ma már nemzeti szempontból nem veszélyes. A németek teljes száma nem haladja meg az 1,000.000-t, a lakosság távol van attól, hogy bármiféle lengyel ellenes eszméket befogadjon, szabad a kereskedelme, sza-

badon fejlődik iskolaügye, úgyannyira, hogyha német mozgalmakról egyáltalában szó lehet, akkor az legföljebb a tisztán társadalmi jelentőségű, leginkább télen jelentkező Nothilfe-mozgalom, tehát társadalmi segélyakció, amely ideig-óráig egyesíteni tudja az egyébként széthúzó német elemet. A nagynémet eszmevilág teljesen idegen. A nemzeti szocializmusnak van ugyan jövője, de az ott nem a német birodalmi gondolkör egyik alágazata, hanem tisztán a lengyel belső élet megváltoztatásának a szándéka, amely a lengyel kormányt éppen úgy magával ragadja, mint a társadalom németajkú elemeit. A faji német gondolat idegen a lengyelországi német kisebbségtől. Még csak szórványos előadásokban, vagy a német sajtó cikkei között sem lehet olyan hangot hallani, mely államellenes politikát követelne. Legföljebb az idősebb nemzedék tagjai között, akik megszokták a német uralmat, abban nevelkedtek és abban öregedtek meg. Az ifjabb nemzedék lengyel érzelmű, ott találja meg elhelyezkedésének alapjait, résztvesz a lengyel állam bajaiban és az orvoslás eszközeit éppen úgy igyekszik előteremteni, mint a lengyel ifjúság. Ha elégedetlen, legfeljebb az adott kormány ellen nyilvánul meg ellenszenve, de nem a lengyel állam egésze ellen.

Az *ukránoknak* annyiban más a helyzetük, hogy sokkal többen vannak, mint a németek, körülbelül hat és félmillió lelket számlálnak. Ez a nagy szám azonban nem áll csupa önálló ukrán államról álmódó ukránokból. Pl. a volhiniai ukránságtól teljesen idegen az a gondolat, hogy az ukránlakta területek a lengyel államtól elszakadva önálló államban egyesüljenek. Emiatt a politikai felfogás miatt még a sejmben is a legnagyobb ellentétek állanak fenn a kislengyelországi és a volhiniai ukránság képviselői között. Utóbbiak mezőgazdasági munkával

foglalkozó nép, amelynek termelése teljesen biztosítva van. A kislengyelországi ukrán nép azonban a mult folyamán osztrák uralom alatt állott, Ausztria pedig annak idején az ukrán mozgalmat mindenképpen igyekezett feltüzelni, fegyvert adott az ukránság kezébe s így történhetett, hogy az 1919—1920. ukrán-lengyel háború idején az ukrán parasztnak teljesen modern fegyverek állottak rendelkezésre. Az osztrák kormánynak az volt a politikája, hogy az ukrán néppel fékentartotta a lengyeleket és kultúrpolitikájában is igyekezett hangsúlyozni az ukrán nemzeti elem létjogosultságának elismerése mellett azt a mellékszándékot, hogy képzett ukrán vezetőkre a lengyelek ellensúlyozása céljából föltétlenül szüksége van. Természetes, hogy az osztrák politika sok kedvezése után az ukránok egy részének nem tetszett a lengyel állam hűvösebb magatartása. Pedig a lengyel állam megtartotta azokat az egyezménypontokat, melyekre az 1922. ukrán-lengyel szerződés kötelezte. A keleti vajdaságok területein, így főként a stanisławówi vajdaságban, ahol az ukránok százalékos aránya felülmúlja a lengyelekét, — de sehosem emelkedik a 60 százalék fölé — teljesen ukrán a közigazgatás nyelve, ukrán nyelven folyik a helyi bíróságok tárgyalása, a lengyel mellett ukrán elemi iskolák vannak, sőt a kormány Stanisławówban építendő ukrán egyetemet ajánlott föl, melyet az ukránok ebben a városban nem akarnak elfogadni, hanem azt kérik, hogy az Lembergben szerveztessék meg. Ezeken a helyeken nincs nemzetiségi elnyomás, nem is lenne ez lehetséges a nemzetiségi többség miatt. Természetes, hogy a lengyel katonaság vagy közbiztonsági szervek itt is fenntartják a rendet és ezenközben nem egyszer előfordult, hogy a felizgatott tömeg tüntetett a lengyel állam ellen. Ilyen esetben szükségessé vált

a csendőrségi beavatkozás. De ezek az esetek — az ukránok ezeket »pacifikáció«-knak nevezik s a külföldi sajtóban szeretik mint elnyomatásuk legfőbb bizonyítékait kiszínezve előadatni — nagyon ritkán fordulnak elő, éppen ezért nem az ukránok helyzetének kifejezői, hanem inkább bizonyos tömeglélektani állapotra engednek következtetni: a fanatizált parasztoknak egyébként is minden kormánnyal szemben fennálló elégedetlenségére és általában kedvezőtlen hangulatára. Gazdasági szempontból az ukránság sokkal kedvezőbb helyzetben él, mint az ugyanott lévő lengyel lakosság. Lemberg területén jól megszervezett gazdasági egyesületeik vannak, melyek, a vidéken felállított vásárlási központjaik útján, a falvak mezőgazdasági termelését összevásárolják és a városokban, valamint külföldön értékesítik. A lengyel állam nem gátolja ezeknek a különféle gazdasági szövetkezeteknek működését, sőt — éppen nemzetiségi okokból kifolyólag — elősegíti úgyannyira, hogy pl. Lemberg területén az ukrán tejszövetkezet és más hasonló gazdasági egyesületek évente több ezer tonna tejterméket szállítanak külföldre s kielégítik a lengyelek részéről is jelentkező belfogyasztást, ezzel szemben a »Kis-lengyelországi Lengyel Tejszövetkezet« egymásután zárja be évekkal ezelőtt megnyitott fiókjainak kapuit: nem tudja felvenni a versenyt az ukrán tömörüléssel szemben. Ilyen helyzet mellett nem lehet nemzetiségi elnyomásról beszélni még akkor sem, ha az ukránok elégedetlenek. Önálló állam nélkül a legnagyobb kedvezmény sem fogja őket kielégíteni, hisz nyíltan hangoztatják a nagyukrán mozgalmak vezérszervei, mint az OUN vagy az UNDA (Ukrán Nemzeti Szövetség, illetve Ukrán Nemzeti Demokratikus Egyesület), hogy ha a lengyel állam teljesítené minden kulturális vagy gazdasági

térre irányuló kívánságukat, akkor is legszentebb céljuk az önálló ukrán állam megvalósítása maradna. Az ukrán mozgalom tisztán történelmi dinamika eredménye, mely már évtizedek óta lelkesíti az ukránság intellektuális rétegeit, ott izzott Szewczeko költészetében, aki a mult század közepén az oroszellenes ukrán messianizmusnak volt költő-harcosa, majd tovább él s mind erősebbé válik a ma ifjúságában; talán rövid idő múlva az ukrán kérdéssel számolnia kell az európai politikának s abban nekünk, magyaroknak is, hiszen a nagyukrán álmok behálózzák a Ruthénföldet is. Az ukrán intellektuális réteg a legnagyobb erőfeszítés mellett igyekszik a tudomány és a népművelés eszközeivel is magával ragadni népének fiait; az ukrán kultúr-tudat kialakítása terén eddig is nagy eredményeket ért el azzal, hogy a falvakban az állam által fenntartott lengyel könyvtárak mellett ukránnyelvű könyveket tartalmazó könyvtárakat állít fel és gyarapít. A lengyel állam különben 804 tisztán ukránnyelvű iskolát tart fenn, ezeknek hallgatói természetszerűleg elvesztek a lengyel állameszme számára; több mint 2100 a kétnyelvű iskolák száma, ezekben meg az ukrán pap vagy tanító igyekszik a gyermeket befolyásolni. Az egyetemeken ukrán tanárok, a nyelvészetet és ukrán irodalmat hallgató ifjak ápolják az ukrán tudatot: ukrán egyesületeket alkotnak, nem vesznek részt a lengyel összejöveteleken s így napról-napra erősítik az önállóság lelki előkészítését. A Szewczeko Társaság, ez a leMBERGI tudományos társulat, a legműveltebbek között terjeszti eszméit előadások révén és ukrán napilapok fenntartásával. A lengyel állam mindezeket megengedi, fényes tanujelét adva annak, hogy milyen is tulajdonképpen kisebbségi politikája. Türelmesebbnek nem mutatkozhat, hiszen az már

egyenértékű lenne az államiság testéből való kiszakadás elismerésével. A lengyel államnak szüksége van az ukránokra, szüksége van az ukránlakta területek gazdagságára, az ásványi kincsekre — hiszen azokat a történelem folyamán is mindenkor bírta — és nem kis mértékben az ukrán katonai erőre is főként az orosz támadás levezetése céljából. Mert az orosz uralom ellen még nagyobb ellenállást tanúsít a lengyelországi ukránság, mint a lengyel-séggel szemben. És ha sor kerül arra, hogy az ukránok a lengyelek ellen fegyvert fogjanak, mindenestre kétségtelen, hogy az nem az orosz támadással karöltve fog bekövetkezni. Közfelfogás szerint Japán pénze is közreműködik az ukrán birodalom létrejötté érdekében; semmiképpen sem lehet lebecsülni azt az összeget, melyet a japán kormány juttat az orosz hatalom ellen szervezendő ukrán mozgalomnak, bár ezáltal ugyanakkor a lengyel állam gyengítéséhez is hozzájárul. Egyelőre azonban nincs ok semmiféle aggodalomra, a lengyel állam erős, viszont az ukránok nem egységesek és hosszú ideig nem is lesznek azok. Végtére az államalkotásnak nemcsak az akarat a feltétele, sok más történeti kényszer és erő járul az akarathoz, amikor egy állam életre kél. Az ukránság egyelőre csak az akarattal rendelkezik és annak sincsenek egységesen irányított elvei.

Más kisebbségei sincsenek a mai Lengyelországnak, mert hiszen a körülbelül 8 százalékos, 3,200.000 zsidóságot a lengyel állam nem tekinti kisebbségnek, habár a sejmben egy négytagú képviselői csoport »zsidó kisebbség« név alatt önálló pártban tömörült. A zsidóságnak kedvező a helyzete; a külföldiek mellett kezükben egyesül a nagytőke, ők a nagyobb gyárak irányítói és a kereskedelemben is nagy szerepük van, bár nem olyan kizárólagos, mint általában gondolják. Inkább a kiskereskedelemre van befolyá-

suk, a szatócsüzletek tömegeit tartják kezükben Kis-lengyelország egyes falvaiban, de a nagykereskedelem, a kivitel és behozatal hálózata nem az ő irányításuk mellett bonyolódik le. Egyébként a zsidóság többsége a városokba húzódott. A keleti országrészekben a városi lakosságnak több mint 30 százalékát alkotják a zsidók, sőt egyes helyeken, pl. Białystokban meghaladják a 67 százalékot is (itt azonban a legújabb számítások szerint számuk 51 százalékra csökkent). A zsidóságnak a lengyel nemzetgazdaságban való szerepére jellemző a következő statisztika: a zsidó földművesek arányszáma 0·9; bányavállalkozóké és nagyiparosoké 23·5; kereskedőké 62·5. Ez a statisztika a legfényesebben bizonyítja, hogy a lengyel állam a zsidósággal szemben kedvezőtlen lépéseket nem tesz. Nemzetgazdasági szempontból megengedhetetlen előnyök kivívására irányul az a panasz, melyet egyes zsidó rétegek nyújtottak be a Nemzetek Szövetségénél (1935) a lengyel elnyomás megakadályozása érdekében. A mai Lengyelországnak nincs »zsidópolitikája«, mert a zsidóságot nem tekinti az államalkotó többségtől idegen elemnek és ha egyes társadalmi megmozdulásoknak más a felfogásuk, mint az állami szervezeteké és az állam irányítójának a felfogása, azért az állami közigazgatás nem felelős. Az 1,200.000 *fehérorosz* kisebbség mozdulatlan, nem jön tekintetbe sem politikai, sem kulturális szempontból: nem jelent problémát a mai Lengyelország életében. Hasonlóképpen a *litvánok, oroszok, csehek, tatárok*, kiknek együttes száma körülbelül 190.000, tehát alig tesz ki 0·6 százalékot és amellet szét szórta, szervezetlenül élnek.

Ez a lengyel nemzetiségnek, a belpolitika legkritikusabb kérdésének, általános állapotrajza, amihez még hozzájárul az is, hogy az állam mostani irányítója: Rydz-Śmigły Edward, a lengyel had-

sereg főparancsnoka, a legenergikusabban megkívánja a közigazgatási tisztviselőktől, hogy a nemzetiségekkel megértéssel bánjanak és ahol a nemzetiségeknek jogos panaszuk van, ott határozottan ragaszkodik a tisztviselők kicseréléséhez. És ez a szellem hatja át az egész lengyel felsőbb közigazgatást.

Az államélet leginkább *külpolitikájában* hullámzik, ezért történelmileg kevés állandót lehet róla mondani. A lengyel külpolitika alapelvét Beck József külügyminiszter közismertté lett szavai határozzák meg: Semmit rólunk nélkülünk! Ez a gondolat valóban a legjobban fejezi ki a lengyel politika céltudatosságát, amelynek középpontjában a lengyel állam érdekében függetlenül minden más államtól kötött szövetségek rendszere áll. Eleinte csak a francia szövetség adta meg a lengyel külpolitika útjainak végső pontját, ez azonban önmagában történelmileg nem volt elégséges, a lengyel államot éppen úgy nem biztosította, mint ahogyan nem tudott szolgálni az általános európai békének sem. A lengyel külpolitika kifejezetten lengyel politika — hangsúlyozta ismét Beck, a felszabadult lengyel köztársaságnak eddig legnagyobb, már eddigi működése alapján is történelmi nagysággá lett külpolitikusa. A lengyel politika tette szükségessé, hogy Lengyelország védelmi szövetségét fenntartsa Franciaországgal és megerősítse Romániával, valamint megneemtámadási szerződést kössön a Német Birodalommal és Oroszországgal. Békepolitika a lengyel külpolitika végcélja, szintúgy, mint más nyugodt szervezetű európai államoké és ez a békepolitika teszi lehetővé, hogy a lengyel állam belső fejlődésének megvannak a külső feltételei. Egyébként Lengyelország, éppen ennek a belső virulásnak következtében, abban a helyzetben van, hogy háború esetén meg tudja védelmezni országát. A tényleges, bármikor felállítható lengyel hadsereg 4,500.000 embert tesz ki, a hivatásos

katonai létszám 34.000 altiszt és 17.000 tiszt. Természetesen a hadsereg folytonosan bővül, mert Lengyelországban általános a hadkötelezettség és a katonai szolgálat 18 hónapig tart. A hivatásos hadsereg-kiképzés mellett megfelelő állami támogatás és az államtól nyert fegyverek segítségével nagyszámú ifjúsági egyesületek gondoskodnak az előzetes katonai kiképzésről.

A felszabadult ország Kormányzó Tanácsa munkájának első eredménye volt a vallás- és közoktatásügyi szakosztály megszervezése 1918. novemberben, amely szakosztály az év végére minisztériummá bővült ki. A mai kultúrpolitikának ez a központja.

Az 1936—37. évi költségvetésben a közoktatásügyi tárca kiadási tételei az egész budget 18 százalékat foglalták magukba. Nagy szükség van erre a tetemes összegre, mert a kultúra kérdéseiben nagy feladat elé állították a felszabadult Lengyelországot. A lengyel állam az iskolakötelezettség elvét szigorúan végrehajtja. Az elemioktatás teljesen díjtalan; a hetedik életévben kezdődik s tizennégy éves korig tart. Ami magát a tanítást illeti, pedagógiai és szociális megfontolások alapján az a törekvés, hogy minden osztálynak önálló tanítója legyen. Ezt az elvet fokozatosan keresztül is viszik; ma már a tanítóknak csak mintegy 11 százaléka tanít egynél több osztályt. Az állami iskolák mellett Lengyelországban igen nagy a magániskolák száma, amelyek még a megszállás idején szerezték meg a tanítás jogát; az új állam ezideig nem tudta magábaolvasztani munkájukat. Az iskolák gyors ütemben épülnek ugyan, de ma még mindig az a helyzet, hogy évenként körülbelül 77.000 tanuló végez az állammal teljesen egyenjogú magániskolákban; ezek elsősorban a nagyobb városokban vannak elszórva, ahol az állam kevesebb energiával építtetett, mint a vidéken. Rövid időn

belül azonban a megfelelő számú állami iskolák visszafejlesztik a magániskolák jelentőségét. A szellemileg hátramaradt gyermekek nevelésére külön gyógy-pedagógiai intézetek szolgálnak.

Az elemi iskola befejezése után a legújabb rendszer szakiskolák elvégzését teszi lehetővé, melyeknek társadalmi súlyát emeli, hogy a szakiskolai végzettség önkéntesi jog megszerzésére képesít. Ma már 650 szakiskola van, közöttük 169 állami, a többi magán, de a kormány minden iparágának megfelelő szakiskolát akar szervezni négyéves tanfolyam keretében. Ez azonban még csak terv, amelynek elméleti alapvetése megvan ugyan, de a kivitel eszközei hiányoznak; a tanítóképzést, mint szintén szakiskolai továbbképzést, a gimnáziumi érettségi után pedagógiai líceumok látják el.

A középiskolák mai szervezetét Janusz Jędrzejewicz, akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter dolgozta ki 1932-ben, egységesítve a középfokú oktatást; a tudományos, valamint pedagógiai követelmények mellett elsősorban a társadalom gyakorlati szükségleteit juttatta kifejezésre. Eszerint a középiskola hatéves tanulmányt kíván. E hat év alatt két fokozatot lehet elvégezni: gimnáziumot, amely négy évet kíván és a két évig tartó líceumot.

A gimnáziumi oktatás egységes és a latinműveltségen nyugszik. A líceumok ezzel szemben már bizonyos értelmű felsőbb szakoktatást nyújtanak, mert különféle ágak szerint oszlanak meg. Így a tanuló, ha tovább tanul az elemi iskola hatodik évének elvégzése után, vagyis 13—14 éves korában kerül a négyéves gimnáziumba és körülbelül 17—19 éves korában tesz érettségét. Azután beíratkozik a kétéves szaklíceumba, — technikai, gazdasági, klasszikus felső oktatás — majd ott újból érettségét tesz s mint végzett középiskolai tanuló tovább mehet a főiskolára

vagy egyetemre. A multhoz képest, amikor az elemi iskola kevesebb időt követelt, a mai lengyel közoktatás két évvel meghosszabbítja tehát a tanulási időszakot, de ezáltal nagyobb szelekciót tesz lehetővé és a középfokú oktatást egyesítve, kiküszöböli az életben be nem vált polgári és más kisebb jelentőségű alacsonyabb iskolatípust. Kétszeres érettségi biztosítja a meg nem felelő elemek kizárásának és elmaradásának nagyobb lehetőségét. Az oktatás szelleme a tanuló önálló gondolkodásának kifejlesztésében, vagyis a mai európai oktatási rendszer érvényesítésében jut kifejezésre. A didaktika mellett nagy jelentősége van a nemzetnevelésnek, amely a tárgyak kiválasztásában éppen úgy, mint az előadások kapcsán felmerülő esetleges lengyel vonatkozások módszeres kidomborításában érvényesül. A tanítás elsősorban a lengyelségnek a világ kultúrájában betöltött szerepét dolgozza fel.

A kultúrpolitika legmagasabb megnyilvánulási területe az egyetemi oktatás. Lengyelországban hat egyetem van: Varsóban, Krakóban, Lembergben, Poznańban, Vlnában és Lublinban, itt azonban csak egyetemi joggal felruházott katolikus-jezsuita főiskola áll fenn. A krakóinak már a középkorban világhíre volt; mint felsőbb iskolát 1364-ben alapította Nagy Kázmér király, majd Hedvig királynő egyetemmé építette ki. A XV. és XVI. sz. folyamán, amikor Magyarországon szünetelt az egyetemi élet, a magyar ifjúság a nyugati egyetemek mellett a krakóit kereste fel. Több ezer magyar hallgató emlékét őrzik a krakói Alma Mater anyakönyvei. A vilnait Báthory István alapította 1578—1579-ben, a lebergit 1661-ben János Kázmér király, a varsóit 1817—1818-ban I. Sándor cár; a poznańit tulajdonképpen 1903-ban alapították a poroszok, tisztán germanizációs célokkal, akadémiai jelleggel, de a lengyel kormány 1919-ben újra szervezte.

Az egyetemek bizonyos önkormányzatot élveznek, joguk van tanáraik meghívására, de a tanárok és a rektor megerősítését a kormány eszközli. E jogot a köztársaság elnöke gyakorolja, valamint azt is, hogy a Jedrzejewicz-féle új közoktatási szervezet óta egyes tanszékeket megszüntethet, vagy újakat alakíthat. Az egyetemi végzettségnek két fokozata van: egy szakképzettséget jelentő és egy tudományos fokozat. Az előbbit magister-inék nevezik és ez az egyetem négy esztendejének az elvégzésével együtt járó szakvizsgák letételében és szakoklevél megszervezésében áll. Minden karnak vannak magisterei, így az orvosi karnak is, csak hogy ott nem négy, hanem öt év a feltétel. A magisteri diploma után »orvos« (lekarz) címet nyer, de nem »doctor«-it. Aki a magisteri oklevélen túlmenőleg tudományos képzettségéről is bizonyítványt akar szerezni, annak még legalább három évig részt kell vennie külön a doktorandusok számára rendezett szemináriumi gyakorlaton és nyomtatásban megjelent értekezéssel, valamint a megfelelő vizsga letételével szerezheti meg a doktori diplomát. A doktori cím eszerint Lengyelországban az egyetem elvégzésének nem szükségképpen következménye, mint nálunk pl. az orvosi és régebben a jogi karon, hanem hosszabb tudományos munkásságnak az eredménye s így tudományos grádus. Ez az elv épúgy érvényes az orvosokra, mint a jogászokra vagy bölcsészekre.

Az egyetemeken kívül öt olyan főiskolája van Lengyelországnak, amelyeknek joguk van a doktori cím adományozására. Közöttük a legnevezetesebb az 1825-ben alapított WSH (Magasabb Kereskedelmi Iskola), vagy a Politechnikum Varsóban és Lembergben, mely megfelel a hazai Műegyetemnek.

A kiválóan végzett egyetemi hallgatók további tudományos képzését nagyszámú ösztöndíjak teszik lehetővé; Lengyelországban a tudományos kutatások

támogatására alapított állandó bizottság működik, amely a kifejezetten tudományos ösztöndíjakat is kezeli és havi 150—300 zł. összegekben bocsátja a tudományos kutatók rendelkezésére. Ez a Tudományos Kutatóalap egyébként az ideiglenes állástalanság alatt az elhelyezkedés nehézségeinek egy bizonyos fokú levezetője is. Emellett az alap mellett az állam az 1881 óta fennálló Mianowski-alapítvány részére nyújtott nagyobb tétellel teszi lehetővé, hogy a tudományos könyvek minél nagyobb számban jelenhessenek meg, párhuzamosan azzal a támogatással, melyet az egyetemek tanszékei mellett működő tudományos intézetek vezetői által javasolt könyvek nyomdaköltségeinek fedezésére nyujt. A lengyel tudománypolitika az új intézetek, alapítványok hosszú sorát keltette életre, többek között az Irodalmi Akadémiát is, melyet az állam a társadalom alapításából eredő és így az államszervezettől független Tudományos Akadémia mellé állított azzal a céllal, hogy kísérje figyelemmel a művészetek fejlődését, minden évben nagyobb összegű jutalommal tüntetve ki az értékes tehetségeket.

A kultúrpolitika magához öleli az egyházakat is s a felosztás idején elszegényedett egyházaknak támogatása is szíven fekszik. A katolikus egyház a lakosság 63 százalékát alkotja, de megoszlik a római, a görög és az örmény szertartású katolikus egyházak között. A görögkeleti egyháznak körülbelül négymillió hívője van, akik 2126 templommal rendelkeznek. Az evangélikus egyháznak nincs nagy jelentősége; összesen 900.000 hívőt számlálnak az együttesen vett protestáns egyházak. Az iskolán kívüli népművelés számára évi 640.000 zł.-t fordít a törvényhatóságokkal együtt a mai lengyel kormány. A nagyvonalú művészetpolitika letéteményesei a különféle iskolák, mint a Szépművészeti Iskola (Varsó), Iparművészeti Iskola

(Krakó), Díszítőművészeti Iskola (Varsó és Poznań), Iparrajziskola (Varsó), Fametszőiskola (Zakopane), Csipkeművészeti Iskola (u. o.), Népművészeti Iskola (u. o.) tanfolyamok keretében.

Lengyelországban a tudománynak nemcsak kultúrpolitikai jelentősége van, hanem nemzetpolitikai kihatása is. Történelmi eredete ennek a jelentőségnek az, hogy a XIX. században, a megszállás idején, a sikertelen felkelések miatt való elkeseredések következtében, a társadalom szélesebb rétegeiben eltompult a nemzeti gondolat és a művészet mellett egyedül a tudomány vitte tovább a lengyel jövő mélyen megokolt igazságait. Filozófiáját igaz hogy Herderből merítette, de lélektani kihatásában a német bölcselőnek nincsen része. A lengyel szabadságvágy a történettudományban a multba visszavetítve jutott kifejezésre, a matematika és az elméleti fizika úgyszintén a lengyel mult világhírű tudósait idézte föl és így tovább, minden téren volt valamilyen vonatkozás, amely lehetővé tette, hogy a nemzet műveltebb rétegei ne csüggedjenek el, hanem a szellemi életben keressék az eljövendő új Lengyelország alapjait. A tudományos műveknek nagy volt a kelete. Egymás után alakultak a tudományos társaságok Lengyelország nagyobb városaiban, ahonnan átcsaptak a provinciális központokba is. Ezeknek az egyesületeknek sokszor nem is volt kapcsolata a tudományos élettel, tagjaik nem foglalkoztak a tudományok művelésével, egyesületük működését mégis nagy buzgalommal támogatták. Életszükségletté fejlődött a tudomány támogatása. Mindenekelőtt a történettudományban találták meg a nemzeti értékek legfőbb őrét s ennek megfelelően gyorsan gyarapodott az ú. n. Történettudomány Kedvelőinek társasága. Az adott város helyi vezetői, intellektuális elemei, iparosai tömörültek ezekben az egyesületekben. A tudomány fejlődésére rendkívül kedvező volt

ez a nagy szervezkedés ; a könyv kiadási lehetősége növelte az írók és tudósok munkakedvét s egyben a nemzet öntudatának, reményeinek újabb támpontot adott. A háború után a társaságok egy része megmaradt, nagyrészüik azonban megszűnt. A kultúrélet központjaiban, mint Varsóban, Krakóban, Poznańban, Lembergben még virágzanak s évenként több kiadvánnyal gazdagítják a tudományos termést. De más helyeken összeolvadtak a hivatalos tudományos társaságokkal, mint pl. a Történelmi Társulattal stb. De még így is megmaradt kapcsolatuk az étellel. Lengyelországban u. i. szokásos, hogy bizonyos időközökben, általánosságban négy évenként, az egyes társulatok vándorgyűlést tartanak s arra meghívják a helyi életnek nemcsak vezetőit, hanem napszámosait is. A vándorgyűlések rendszerint anyagi haszonnal is záródnak, jeléül annak, hogy a társadalomban tovább él a tudomány nemzeti jelentőségének tudata. A hivatalos kultúrpolitikának tökéletes kiegészítője ez a társadalmi munka, mely kihatásában semmivel sem kisebb jelentőségű amannál, hiszen nem a szakértők érdeklődésének és áldozatkészségének, hanem a tudomány és az élet mélységes kapcsolatának, a középosztály kultúrszínvonalának a kifejezője.

A nagyvonalú kultúrpolitika, a belpolitikai nyugalom, valamint a külügy és hadügy terén mutatkozó józanság határozza meg a lengyel államháztartás egyensúlyát, *gazdasági fejlődésének* biztonságát.

A lengyel nemzetgazdaság körvonalai a következők : a legutóbbi statisztikai felvétel 1926—27-re vonatkozólag a lengyel nemzetvagyon összértékét 137 milliárdban állapította meg, amelyből a mezőgazdaságra 67, az iparra 43 milliárd zł. esik. A lengyel nép fogyasztása 1929-ben 26 milliárd zlotyt tett ki, amely szám 1933-ban, tehát a krízis egyik súlyos évében, 22 milliárdra csökkent. Ez a fogyaszt-

tási mennyiség azonban semmiképpen sem tekinthető bezárt számnak, mert a lengyel nép egyes iparcikkeket ma még nagyon kis mértékben vásárol és legfőljebb a mezőgazdasági termeléssel együttjáró szükségleteket szerzi be, a ruházatban minimális, luxustárgyakban pedig, amelyekbe a lakásdíszítés járulécai is beleszámítódnak, egyáltalán nincs fogyasztása. E téren a lengyel ipar előtt még nagy fejlődési lehetőségek állnak, mert a mezőgazdasági fogyasztókörnek céltudatos megszervezése feltétlenül nagyobb termelést tesz majd szükségessé. A lengyel államnak rendkívül nagy beruházásokra van szüksége házak építésében, a közlekedés kifejlesztésében, mocsarak lecsapolásában stb. A nemzetgazdaság számára egyelőre improduktív energiák foglalkoztatása a munkanélküliek alkalmazása, a keresőképesség nagyobbodása révén feltétlenül a fogyasztóréteg növekedését fogja elősegíteni, amely azután az ipari termelésre gyakorol ismét kedvező hatást.

Az állam pénzügyeinek alakulása együtt történt a nagy világleromlással és gyógyulással. A lengyel állam pénzügyeinek első rendezése tulajdonképpen csak 1924-ben következett be, azelőtt a felosztó hatalmak pénzeinek egyesítéséből alakult a pénzegység. Akkor lépett életbe először a złoty (eredeti jelentése: arany, még a XVI. századból maradt fenn), de megállapított magas értékét nem lehetett fenntartani, értéke folyton csökkent, ezzel szemben az állam kiadásai napról-napra emelkedtek; csak 1926-ban javult a helyzet. Ekkor állapították meg a szilárd budget-évet: április 1—március 31., az eddig gyakorlatban volt naptári számítás helyett. Az államháztartás tételei ezidőtől kezdve fokozatosan emelkedtek, majd a következő években a mérleg fölösleggel zárult, míg 1930 utolsó negyedében bekövetkezett a hanyatlás. Ezidőtől állandó a deficit,

1933 első negyedében közel 100 millió zł., az egész költségvetési évben, 1933—34-ben, 337 millió. Ez az összeg 1935-ben már körülbelül 50 millió zlotyra csökkent és azóta mindig kevesebb lett. A csökkenés részben abból származik, hogy a lengyel állam is hozzányúlt azokhoz a népszerűtlen eszközökhöz, melyeket Európa más országai is igénybe vettek: csökkentette a tisztviselők fizetését, majd belső kölcsönt vett fel az ipar és kereskedelem, valamint a tisztviselőréteg igénybevételével. A belső kölcsön összege ma 1600 millió zł. A társadalom nagyfokú megterhelése nélkül azonban az állam nem tudott volna kiszabadulni a válságból; éri ezt a lengyel közvélemény; a belső kölcsönök visszafizetésének elmaradása seholsem okozott elégedetlenséget. Másrészt a progresszív adó következetes érvényesítésével segít az állam a bajokon. Eszerint 7—25 százalékgig terjedő adó terheli a tisztviselőréteget. A 2000 zlotynál magasabb illetményt élvező tisztviselők 25 százalékos rendkívüli adót fizetnek. Az ipari és kereskedelmi életet, nemkülönben a szabad pályán keresőket, sokszor a többi adón felül kivetett 40 százalékos rendkívüli kereseti adó is terheli. Az állam ezekkel a radikális és terhes eszközökkel keresztülvitte, hogy a legújabb, 1936—37. évi költségvetési tervezet deficitmentesen záruljon. A mezőgazdaságon könnyít a lengyel kormány adópolitikája, mert a mezőgazdaság ipari felvevőképességét akarja fokozni s ma már a mezőgazdaság csak 15 százalékkal járul hozzá az állami költségvetés terheéhez, a többit az ipar, kereskedelem és a tisztviselői kar viseli. Ezzel szemben a mezőgazdasági népelem a községi és járási törvényhatósági költségvetés nagy hányadát fedezi: e helyeken 53 százalékkal van képviselve. Viszont a törvényhatóságok mindennek-előtt a mezőgazdasági népelemnek érdekképviselőt

jelentik, a községek költségvetése a községek fejlesztésére szolgál. Az állami jövedelmeket nagymértékben növelik az állami *monopóliumok*, így: dohány, alkohol, só, gyufa, illetve öngyújtó és járulékai, valamint az állami osztálysorsjáték. A lengyel dohánymonopóliumnak 14 dohánygyára és 11 hazai termelési központja van, továbbá 12 hazai és egy külföldi nyersanyagraktára. A lengyel dohánygyarak évenként mintegy 11 millió kg külföldi és kb. 7 millió kg belföldi nyersanyagot dolgoznak föl. A lengyel állam a dohányfeldolgozó üzemekben közel 12.000 állandó munkást és 1200 hivatalnokot alkalmaz. Az alkoholelőállítás átlagos évi mennyisége felülmúlja a 660.000 hektolitert. Az alkoholmonopólium jövedelmezősége folyton emelkedőben van, az állam összbevételeinek mintegy 18 százalékat teszi ki. A gyufamonopólium körülbelül évi 8 millió zlotyval gazdagítja a lengyel államot. A sótermelés átlagos mennyisége évi 420.000 tonna, amelynek az eladása teljesen biztosítva van.

A lengyel államgazdaság fontos, sőt legfontosabb alkotó eleme a *mező- és erdőgazdálkodás*. Lengyelország egyike Európa legnagyobb mezőgazdasági termelőinek. Természetesen a klimatikus viszonyok következtében a burgonya adja a legnagyobb számot, kedvező termés esetén 330 millió mázsát. A búzának legjobb termésátlagja 22,5 millió, a rozsnak 70 millió, a cukorrépának 49 millió mázsá. Mint látható, Lengyelország búzatermelése aránylag csekély, de a már jelzett természeti viszonyok jobb eredményt nem engednek meg. A termelés a legmagasabb fokot a nyugati országrészekben mutatja. A belső fogyasztás mellett észrevehetőleg szaporodik a kivitel mennyisége, amely időnkint búzából a 810.000 mázsát is meghaladja. Az állattenyésztés is folytonosan fejlődik. A mai állatállomány 7 millió

89.000 drb sertés, 9,253.000 drb szarvasmarha, 3,762.000 drb ló és 2,554.000 drb juh. Állattenyésztése tehát világgazdasági szempontból is jelentős, mert a felsorolt állatfajtákban a világpiac legjobb márkái közé tartozik. A lengyel cukortermelés az 1933—34. gazdasági évben elérte a 344.000 tonnát, amelyből 100.000 tonnát külföldre szállított az állam, a többit a belső fogyasztás emésztette föl. Cukorrépatermelésben Európa államai között Lengyelország az ötödik helyen áll. A mezőgazdasági termelés nagyrészt kisbirtokokon oszlik meg. Lengyelországban a felszabadulás után többszörös földreformot hajtottak végre, úgyhogy a birtokállomány megoszlása a kisbirtokosoknak kedvez. Pl. 1931-ben a mezőgazdasági vagyron legnagyobb százaléka kisbirtokosok kezén volt. Eszerint: a kertek és gyümölcsösök 83,6, a szántóföld 80,3, a rét 71,4, a legelő 54,1, az erdő 12,5 százaléka kisbirtokosok között volt parcellázva. Lengyelországban tehát megszűnt a nagybirtok kizárólagos befolyása; ami megmaradt, az elsősorban az erdőgazdálkodásra korlátozódott. A gazdaságok elaprózottsága kelet felé folyton növekszik, míg nyugat felé inkább megtalálhatók a nagyobb parasztbirtokok. A birtokmegoszlásra egyébként jellemző a következő statisztika is: az összes gazdaságok közül a két hektárig terjedők száma 1,109.000, az öt hektárig terjedőké 1,002.000, a húsz hektárig terjedőké 1,045.000, az ötven hektárig terjedőké 76.000, a száz hektárig terjedőké 11.000 és a száz hektáron felüliek 19.000. Látható ezekből, hogy Lengyelországban tulajdonképpen nagyon kicsiny az önállóan üzemképes parasztgazdaságok száma és az egészen törpebirtokok túlnyomóak. Így a lengyel földreform egyik hátránya a mezőgazdasági munkanélküliség, amit az állam éppen úgy nem tud megakadályozni, mint azt, hogy az

adósságsújtotta mezőgazdasági törpebirtokosok idegenfajú népelemeknek adják el kis földjeiket. A földjétvesztett parasztgazda, a mindenkor föld nélkül élt zsellérhez hasonlóan gyökértelenné válva, csak a munkanélküliek számát szaporítja. A munkanélküliség Lengyelországban a legnagyobb erőfeszítések mellett sem csökkent, sőt 1924 óta következetesen hullámvonalban emelkedik. Időnkint visszacsúgyed ugyan a százezres kiindulási számhoz, általánosságban mégis kb. 400.000 ember eltartásával terheli az államot. Az ipari és a mezőgazdasági idénymunka 500.000 — 900.000 munkás foglalkoztatásával enyhíti a munkanélküliséget, de az évi átlagosan 400.000 természetes emberszaporulat és a sűrű visszavándorlások erősen akadályozzák a kedvezőbb kibontakozást. A munkanélküli segély, mely Lengyelországban egészen különleges, nem tud ezen az immanens bajokon segíteni, az elégedetlenséget lecsillapítja ugyan, de hosszabb ideig nem képes lekötöni a munkaváró energiákat. Lengyelország társadalompolitikája hozza magával, hogy lakossága a nagy munkanélküliség mellett is államhű. A munkanélkülieket még a munka tartama alatt munkanélküli segéllyel biztosítja a kormány, tehát a munkanélküli segélyt nem tisztán az állam fizeti, hanem azt, mint biztosítási díjat a munkaszolgálat idején tartalékolják, miért is az sem az önértetet nem csorbítja, sem a dologtalanságot nem segíti elő. A biztosítási összeg 50 százalékát az állam fizeti, a többi pedig a munkás és a munkaadó közösen. A munkabiztosítás kérdéseivel és a munkaalkalmak megteremtésével egy önkormányzattal rendelkező ú. n. Munkaalap (Fundusz pracy) foglalkozik; egyben a Munkaalap gondoskodik a munkaidő szigorú megtartásáról, valamint arról, hogy a foglalkoztatásban a családos emberek lehetőleg előny-

ben részesüljenek. A lengyel állam nagy gondot fordít a munkavédelem kérdésére. A munkaalapon keresztül, éppen az előbbi célból, a mezőgazdasági munkások és munkaadók közötti viszony rendezésében irányítólag hat. A munkafelügyeletet kiterjeszti a magángazdálkodások kereteire is, mindenütt és mindenhova, ahol bér munkásokkal dolgoztatnak. A munkások testi épségének és nyugalmának biztosítását szolgálják az általános pihenőszabadságok, melyek Európának csak nagyon kevés államában ismeretesek. Szigorúan érvényesíti a lengyel állam a munkásbiztosítás elveit, amellet az anyaság esetére való biztosításon kezdve a balesetbiztosításon keresztül a munkahiány esetére szóló biztosítások különböző fokáig felöleli a társadalombiztosítás ügyét. Az egységes lengyel társadalombiztosítási kódex a legfőbb ígéret arra, hogy az állam jövőbeli fejlődése zavartalanul haladhat a kijelölt utakon.

A társadalombiztosítás kereteit túlhaladja s az ország jelen és jövő fejlődésével a legszorosabban összefügg a *közegészségügy kérdése*. Az új lengyel államnak egyik legfőbb gondja az volt, hogyan szüntesse meg végleg a kiütéses tífuszt. Számos tényező együttműködése következtében végre elérték, hogy tömegesebb előfordulásban megszűnt; míg 1919-ben a kiütéses tífusz eseteinek száma 219.000, addig 1934-ben csak 5100, mely elég magas szám ugyan, de a közegészségügy fejlődésének beszédes bizonyítéka. Másik nagy probléma a himlő volt, melyet a háború előtt csak a német megszállás alatt fekvő Pomerániában és a poznani tartományban sikerült kiirtani, de az orosz uralom alatt lévő területeken annál nagyobb erővel pusztított, úgyhogy a himlő alatt bekövetkezett halálesetek a halálozási arányszámnak 10%-át tették ki. Az új állam fontos

feladatának tekintette a gyermek első életévében kötelező oltás bevezetését, melynek eredményeképpen számolhatni be arról a változásról, hogy amíg 1919-ben halálosan végződött himlő eset 1863 volt, addig ez a szám 1934-ben 5-re csökkent. A himlő tehát, mint tömegpusztító betegség megszűnt. Legkevesbbé sikerült még a vörheny halálozási százalékát megszüntetni, bár e téren is nagyfokú csökkenés állott elő a multhoz viszonyítva, mert míg 1921-ben 13,9, addig 1934-ben 2,46% a halálozási arányszám. A háború és a háború utáni idők érdekes jelensége a malária rendkívüli szaporodása. Lengyelországban az Oroszországból menekülő emigránsok és a betegen visszatérő foglyokat kísérő szúnyogok hozták be a betegség csiráit. 1921-ben a maláriás megbetegedések száma 52.965, míg 1934-ben 255, tehát a lengyel államnak sikerült a betegséggel szemben megtalálnia a szükséges védelmi eszközöket. A nagyszámú mo-csarak fokozatos lecsapolásával is elősegíti az állam a védekezés munkáját. A tüdővész Lengyelországban még nincs kellőleg felvételezve. Az eldugott falvak lakosainak egészségügyi viszonyairól megfelelő községi orvos hiányában nagyon nehéz statisztikát készíteni. De a tüdővész az eddig ismert számadatok szerint is erősen pusztít. 1928-ban 60.909 haláleset fordult elő, 1930-ban pedig 59.513. Az állami egészségügyi szervezet már működése kezdetén hozzálátott a betegség felvételezéséhez és a védekezés eszközeinek előteremtéséhez. Már 1922-ben életrekel a Tüdővészelleni Bizottság, mely önálló hatalommal bírt a kormánnyal kötelező együttműködés mellett az önkormányzatokkal való tárgyalásra, a betegpénztárakkal és a társadalmi egyesületekkel való együttműködésre. Ma 203 tüdővész elleni egyesület van Lengyelországban, melyek között a közvetítő kapcsolatot a Tüdővészelleni Bizottság

tartja fenn. 1932-ben 348 tüdővész-szanatórium létezett. Ezeket a kormány tartotta fenn a már említett Bizottságon, illetve Szövetségen keresztül. A betegség megelőzésére és továbbterjedésének megállítására szolgálnak a gyermekgondozó helyek, melyek évenként átlagosan 135.000 gyermek gondozását teszik lehetővé és akadályozzák meg a betegségcsira kifejlődését.

A közegészségügy szervezete a közegészségügyi minisztérium alá tartozik, amely az orvosi továbbképzés, kórházak és más közegészségügyi intézetek legfőbb hatósága. A perifériális szolgálatról az ú. n. Egészségügyi Központok gondoskodnak. Az egészségügyi központok összpontosítják mindazokat az ambulatóriumokat, amelyek a társadalmi betegségek leküzdését célozzák és egyúttal ellenőrzik a minisztérium rendelkezéseinek a végrehajtását. A központ élén egy orvos áll, aki az ambulatórium munkáját irányítja és ellenőrzi. Az egyes ambulatóriumok igazgatói szakorvosi képzettséggel bíró orvosok. 1934-ben Lengyelország területén 224 egészségügyi központ működött, egy-két-három, illetve 65%-os arányban háromnál több ambulatóriummal. A társadalmi betegségek leküzdését célzó ez intézményeken kívül Lengyelországnak 726 kórháza van, összesen több mint 70.000 ágygal. Az egészségügyi szolgálat személyzetének képzése egészen speciális. Az állami egészségügyi iskola tart tanfolyamokat, amelyeknek elvégzése képesít az egészségügyi szolgálatra. A járásorvosi jelöltek számára évenként egy tanfolyamot rendeznek, amelyen csak okleveles orvosok vehetnek részt. Tartama kilenc hónap. Ezenkívül olyan tanfolyamokat is szervez az állam, amelyeken betegpénztári orvosok, egészségügyi központok orvosai, trachoma-szakorvosok a kerületi orvosok különleges igényeivel számolnak és azokat a betegségeket

ismertetik bővebben, amelyek gyors diagnosztikát tesznek szükségessé. A lengyel közegészségügy szervezettségére és fejlettségére legyen példa az a visszafejlődési statisztika, mely 1919 és 1923 között a halálozási arányszámot tünteti fel. Eszerint: 1919-ben 26'9, 1921-ben 20'9, 1923-ban 17'5, 1930. 15'6, 1933-ban 14'59 volt a száz lélekre eső halottak száma. Észrevehető, hogy az állam megfelelő védelemmel áll őrt és vigyáz a társadalom jólétére, a fejlődő nemzedékekre, melyeknek jövőjében látja a nemzet továbbhaladásának biztosítékát. Egyébként nemcsak egészségügy terén áll az új nemzedék mellé, hanem az anyagi és erkölcsi élet minden vonatkozásában, az egyesületi és a társadalmi életben egyaránt.

Az *ifjúsági egyesületek* nagy anyagi segítségben részesülnek, melynek ellenszolgáltatásul a kormány felügyeleti jogot gyakorol az egyesületek fölött. Ezek a »Segélytestvériesülés«-nek nevezett egyesületek az egyetemi diákság jólétéről gondoskodnak. Hatalmas, nyolcemeletes palotákat építtetnek, pl. Varsóban, ahol a diákság ezrei kapnak megfelelő otthont és olcsó ellátást. Szociális szempontból szintén felbecsülhetetlen ezeknek az otthonoknak a jelentősége, de kihatásuk van a politikai életre is, mert a kormányok éppen ezeknek az otthonoknak az építésével és az általuk nyújtott biztos életlehetőségekkel kötötték le a maguk számára a fiatalság hatalmas tömegeit, amelyek lassan-lassan mind nagyobb nehézségek elé kerülnek, mert az állam és magángazdaságok nagy része zárva van előttük. Hiszen a felszabadult ország már a szervezkedés idején elhelyezte mindazokat a fiatal front-harcosokat, akiknek a lengyel ügryhöz közvetlen közük volt; ezek, a mult század kilencvenes éveinek születői, még maguk is fiatalemberek. Lengyelföldön nem az apák és fiúk nemzedékének örök nagy ellentéte

izzik, mert hiszen legnagyobbbrészt nem az apák teszik lehetetlenné az ifjak elhelyezkedését, hanem a nem sokkal idősebb háborús nemzedék. Ott voltaképpen csak most kezdenek a nemzedékek anyagi nehézségei kibontakozni, vitálissá eddig még nem fejlődtek: a mai Lengyelország ismertetésébe ez tulajdonképpen még nem is tartozik. Ma az ifjúság szemlélete csendes, ha nyugtalankodik is, — hiszen azért ifjúság — az az állam, a közösség életére nem veszélyes, mert jellege inkább nemzeti, mint forradalmi. Egyelőre több benne a negatív elem, ami abban a szándékban jut kifejezésre, hogy bizonyos fajoknak, a zsidóságot értve alatta, az államon belül nem biztosítható annyi szabadság, mint a közelmúltban. Meg kell nehezíteni gazdasági érvényesülésüket, nagyobb fokban kell igénybevenni adófizetésüket. Ezek az elvek körvonalozódnak az ifjúság társadalomszemléletében, minden gyakorlati iránymutatás nélkül — bizonyosságául éppen az ifjúság pszichológiájának. A magyar közönség számára meglepő, hogy a lengyel ifjúság mennyire odaadóan politizál. Már a középiskolákban is ott él a Politika, amelynek az igazgatóságok által jóváhagyott szervezetei a két nagy ifjúsági párt kötelékeit veszik magukra: a kormánypárti Legion Młodych és az ellenzéki Endecja ideológiáját. Míg a mai társadalom színeképe — annak következtében, hogy valójában egy eszmétől ihletve alakult ki — aránylag egységes, addig a felnövő újabb nemzedék kezd sokrétűvé válni. De abban az egyben teljesen egyetért, hogy a lengyel nemzetnek mindenekelőtt kell állania (Wszechpolak-mozgalom). Ám a kivitelben nagyok az ellentétek. Nem lehet határozottan állítani, hogy az új nemzedék minden tagja vallja azt a türelmi politikát, melyet a mai irányítók követnek. A zsidókérdés a mai lengyel államban legfőbb a zsidóság ama része előtt problémатikus,

amely magát kisebbségnek fogja fel, de a jövőben minden történelmi logika szerint a lengyel társadalom számára is problémává válik — azzá teszi a gazdasági helyzet és a fiatalság nemzeti irányú törekvései.

A LENGYEL LÉLEK AZ IRODALOMBAN ÉS A MŰVÉSZETBEN

Mint az egyetemes európai irodalom, a lengyel irodalom is a történelmi erők hatása alatt fejlődött. Az írók témalátása és azok kiválasztása, valamint a feldolgozás módja a történelmi korokkal együtt, azok függvényeként változott. Következésképpen ha a mai irodalmi életet meg akarjuk ismerni úgy, hogy szemléletünk a lengyelség lelki gyökeréig hatoljon, a mult irodalmi arcát és jelenségeit is át kell tekintenünk.

A magyar közönség a közelmúlt lengyel szépirodalmát némileg ismeri. A mult század utolsó évtizedeiben a lengyel nép sorsa a romantika iránt hajlamos közönségünkben oly élénk vonzalmat ébresztett, melyből önként támadt a lengyel irodalommal való megismerkedés vágya. Ennek a felbuzdult érdeklődésnek kell tulajdonítanunk, hogy a mult század végének és a jelen század elejének irodalmi termékeiből aránytalanul sok található magyar fordításban, míg a világviszonylatban sokkal értékesebb mai lengyel irodalomnak még a legnevezetesebb képviselőit sem ismeri a magyar olvasóközönség. A háború előtt alig akadt »társaságbeli« ember, aki ne ismerte volna a költők közül *Sowiński*, *Faleński*, *Konopnicka* nevét. A regényirodalomból *Prus* művei szalónok beszéd-tárgyát szolgáltatták, *Sienkiewicz* szép történelmi képei mindenkit lebilincseltek, *Wyspiański* bölcséleti mélységek felé hajló munkáinak alakjairól számos tanulmányt írtak. A regényekben uralkodó népies

hang, színeik pompája, a romantika túlfűtött képzeletvilága hatalmába kerítette az akkori olvasóközönség lelkét, mert szemléletének megfelelő képet látott maga előtt. Az említett írók munkái többnyire az idealizált parasztot festik, vagy az ókori keresztyén-üldözés tragédiáit ábrázolják a romantika tükrében. A mai olvasó úgy érzi, hogy ezek a művek minden szépségük mellett is irreálisak és bár élvezettel olvassa, csodálkozva állapítja meg: mily édes álmovilággal tudták körülfonni ezek a lengyel írók a valóság sötét képeit. De szimbolikus értéküket is kiérezzük. *Sienkiewicz Henrik* a mártírok fenséges magatartásán keresztül neveli rá nemzetét a kitartás politikai szükségességére. Hasonlóan *Prus Faraonja* Egyptom világán át tárja elénk az örökké súlyos elnyomás sikertelen kísérleteit. »Gyermekek« című regénye föltétlen becsületességre tanít. E kor majd minden regényében felismerhető a tárgyválasztás céltudatos-sága és nemzetnevelő szándékossága. Említsük még *Eliza Orzeszkowát* (1842—1910), akinek regényeit és novelláit mindenkor hazafias lelkesedés hevíti.

De változik az élet, változik a korok ízlése. Az olvasóközönség lassankint elhagyja a romantika világát, hogy az új világ kérdéseire keressen feleletet. Az új irodalom elveti a tanítójelleget, nem azt nézi, hogy másutt, más korban és más körülmények között, miképpen feleltek az emberek a felmerült kérdésekre, hanem saját nemzetének és korának problémáit igyekszik a valóságnak megfelelően ábrázolni. Az európai szellemnek ez az új átalakulása Lengyelországban is meghozta a megfelelő változást.

A költészetben is új törekvések, témák és magatartások jelentkeznek. *Przerwa-Tetmajer* (1862—1923) verseiben és prózájában az életsóvárgásnak ad hangot. A Tátra c. alkotásában rajongó, csapongó fantáziával adja át magát a természet szépségeiben való

rajongásnak. Melancholia, szomorúságba átmenő lehangoltság, életkeresés, az élvezetek akarása, makacsság és letörés — mind-mind lengyel kifejeződések Tetmajer művészetében. Hasonló ellentétes érzés lesz úrrá fölöttünk *Jerzy Żulawski* (1874—1915) drámai költeményének, az Eros i Psyche-nek olvasásakor, amelynek mély filozófiájába belevegyül az érzékek tombolása, a szelíd vágyakozásba az erő vadságának zaja. *Jan Kasprówicz* (1860—1926) szociális tárgyú költeményeinek alaphangja nem maga a nyomor, hanem az elnyomás: az érvényesülés akadályai, az egyéniség elfojtása, a lélek felszabadulásának teljes lehetetlensége. *Stefan Żeromski* (1864—1925) szenvedélyességét szatírába burkolja. Nem háborog, nem moralizál, higgadt figyelőnek szereti feltüntetni magát, de nem tudja a sorok közé rejteni éles ítéletét az élet alacsonyrendűsége fölött. Nem fölényesen kérkedő, nem hangoztatja, hogy neki joga van lenézni az embereket; többre önmagát sem tartja, mint másokat. Előszóval keresi föl az élet legsötétebb árnyait, a nyomort s a lengyel fajnak az orosz uralom alatt bekövetkezhető elsatnyulását megdöbbenő képekben rajzolja meg. Stílusa választékos, írói modora az impresszionizmushoz áll közel. Nála jobban az életet ebben a korban talán egyedül *Władysław St. Reymont* ismerte (1868—1925). Több regénye tárgyát hol a kisvárosi életből, hol a gyárak világából, hol pedig az ember szenvedéseiből merítette. De ezekben a regényeiben nem emelkedett annyira ki, hogy európai visszhangra talált volna. Van azonban egy munkája, a »Parasztok«, amely a réalista regényirodalom legjava termésébe tartozik. E regénnyel Reymont Nobel-díjat nyert. Egyéniségét érdekesen világítja meg az a közismert tény, hogy bár minden munkáját a varsói Szent Kereszt-templom egyik elrejtett padjában írta, képzeletét mégis az életnek

éppen azok a kapcsolatai ragadták meg, amelyek nem szépséget és harmóniát árasztanak, hanem keserűséget és borzalmakat. Jóllehet Reymont kitűnő tehetségű író, korának eszmevilága fölé nem emelkedik.

A »Parasztok« a négy évszak szerint négy kötetre tagozódik s így úgyszólván hiánytalanul, élete minden megnyilatkozásában megvilágítja a föld népét. Szinte páratlan a világirodalomban a parasztkban meglévő jellemtulajdonságok kollektív sajátosságainak ábrázolásával, azzal a művészettel, ahogy a típusokat jellemzi. Egészséges humora van s finom érzéke a komikum iránt, de épúgy megrázó erővel tudja ábrázolni a falu tragédiáit is. A féktelen jókedv, a gáttalan indulatok, a minden tekintet nélkül véghezvitt gonoszságok kifejezésében mutatkozik az író jellemzőképességének igazi nagysága. Akár férfit, akár nőt, főalakot vagy epizódfigurát vet felszínre, mindig embert, húsból és vérből való reális alakot, mindnyájunk egy-egy ismerősét állítja elénk. Ez a regény a világirodalom legszebb parasztepopéája.

Wacław Berent a ma élő idősebb írónemzedék érdemes tagja, a városi élet legjobb ismerője. A félműveltség jellemzésében egészen páratlan tud lenni. Mind történelmi, mind modern tárgyú regényeiben kiváló lélekelemzőnek bizonyul. Moralizálásai zavarják helyenként az összhatás egységét, de a művészi értéknek nincsenek rovására. Tökéletes írásművészete és stílusgazdagsága a mai lengyel regényirodalom legkiválóbbjai közé emelik.

Wacław Sieroszewski különösen szibériai rajzaival tűnik ki. Leírásai a szibériai regénytémák kiaknázott volta ellenére lebilincselőek. Találó lélekrajz, egyoldalúságtól mentes tárgyhűség, a változatoság iránti érzék, komoly erkölcsi felfogás, amely azonban — mesteréhez, Tolstojhoz hasonlóan — óvakodik bármiféle ítélet kimondásától, csak a sorok között sejteti

véleményét: ezek írói egyéniségének legfőbb jegyei. *Józef Weyssenhof* (1860—) nyiltan áll a helyesnek megismert társadalmi eszme mellé. Több művében hangoztatja a társadalmi kiegyenlítődés parancsát, olyan értelemben, hogy az újjáalakuló lengyel államnak a társadalmi lépcsőfokok helyett a morális értékeknek kell érvényt szerezni. A falusi élet idillikus világa lebegett *Zygmunt Bartkiewicz* (1869—) szeme előtt, *Władysław Orkan* (1876—1930) viszont a kislengyel hegyvidékek lakóiban, a góralokban fedezte fel a nyugalom és a béke poézisét. Regényei a hegyi lakók életének színdús és hangulatos leírásai. *Gustaw Daniłowski* (1872—1927) a társadalom betegségei felé fordul, a társadalmi fölemelkedés és visszasüllyedés lélektanát tanulmányozza. *Andrzej Strug* (1873—) az orosz megszállás ellen szervezett lengyel titkos katonai szervezetek tevékenységét tárja föl. *Edward Słoiński* (1874—1926) és *Anton Waśkowski* (1884—) a francia naturalizmus hangjával kísérleteznek, de irodalmi és közönségsiker nélkül.

A felsoroltak a lengyel irodalom háború előtti és közvetlen háború utáni jelentősebb értékei. A háború utáni nemzedék — könnyen érthetőleg — az életnek főleg azokat az elemeit ragadta meg, amelyek a felszabadulással kapcsolatosak. Ennek megfelelően az irodalom is elsősorban a lengyel légiók háború alatti eseményeit akarta megörökíteni. Egymás után láttak napvilágot a kiemelkedő haditetteket dicsőítő versek és regények. Ezek tömegéből kiválnak *Eugenjusz Korwin-Malaczewski* (1895—1922) háborús novellagyűjteményei, amelyek ma is az élmények lenyűgöző közvetlenségével hatnak. A légionista irodalomnak ezidőszert is nagy számban vannak művelői, de az olvasóközönség mindinkább kezd tőlük elfordulni. A legújabb nemzedék már idegenül áll a háborús élmények előtt.

Itt kell megjegyeznünk, hogy a magyar irodalmi folyóiratokban sajnosan nélkülözzük a lengyel irodalom eseményeinek tolmácsolását. Pedig nem egy értékes művön keresztül a politikailag hangsúlyozott lengyel közelséget és barátságot közvetlenül érezhetnénk és nem kellene német vagy francia közvetítéshez folyamodnunk.

A mai lengyel irodalom minden didaktikus nevelő célzatot elvetve, valóságábrázolásra és spontaneitásra törekszik. Modern költőik egyrésze a futurizmus zászlója alá szegődött. De a lengyel futurizmus elkésett és úgyszólván hatás nélkül maradt. Talaja sem lehetett itt, egy nemzet feltámadásának küszöbén annak a költészetnek, amely a dekadenciát, a gépembert, a mechanizálódó kultúrát hirdette. Akik hangot is adtak ennek az irányynak, mint *Jasiński*, *Wat*, *Młodożeniec*, korán elhallgattak a változás láttán. Lengyelország az ébredés himnuszát zengte.

Az új költészet Lengyelország három központjában bontotta ki szárnyait. Poznańban, az expresszionizmus jegyében, az »érzés és hit« Mickiewicz hirdette jelszavai lesznek a költészet vezéreszméivé. Ennek a költői iránynak kiemelendő egyénisége *Józef Wittlin*, aki ma is legnagyobb költője a fiatal Lengyelországnak. Varsóban a Skamander c. folyóirat körül csoportosult az új költői irány. Zászlóvivő *Julian Tuwim* volt. Lírájában a gyöngéd odaadás kíméletlen nyereséggel találkozik. Kifejezési készsége eddig ismeretlen formagazdagságot hozott magával. *Józef Lechoń* forradalmi költészete az új Lengyelország megteremtését csak a régi teljes lerombolásával tartja lehetségesnek. Rombolni szeret, hogy építhessen. Majd fáradt lemondása, majd nekibuzduló csapongása, hite s ugyanakkor Istentől idegen sötétlátása: ez az ellentétesség lengyel vonás, de nem a huszas évek, a

felszabadult Lengyelország harcos nemzedékének világát fejezi ki ; s talán ebben kell keresni annak magyarázatát, hogy ez a nagytehetségű költő máig sem aratott sikert. *A. Słonimski* főereje a satírában van ; zsidó származású, az őshaza multját zengi, hogy összehasonlíthassa a szomorú lengyel földdel és gúnyképpen ostorozza a javításra szoruló állapotokat. Költészete nem a nemzeti eszme, hanem a kelet és nyugat között imbolygó zsidó lelkeség kifejezője. *Jarosław Iwaszkiewicz* a halhatatlanságot az örökké élő fáklyafényt dicsőíti. Gondolatbősége, hibátlan verstechnikája, érzelemgazdagsága a legnagyobb modern lengyel költővé avatják. *Kazimierza Iłkowi-czówna* költészete két szélsőség : a szeretet és a gyűlölet között hányódik. Költészetében világháború előtti szenvedései nyerne kifejezést. A háború után Pilsudski titkárnöje volt, a tábornagy haláláig. Ez a foglalkozása kihatott költészetére is ; a szomorúság alaphangját felváltotta a hit, az öntudat, s költészetében felcsendül a litván haza népdalainak melódiája.

A felsorolt költők mellett Lengyelország legújabb költői nemzedéke a szélsőséges nemzeti eszmének hódol. Mindazok, akik a Czartak c. folyóirat körül csoportosulnak, a nemzeti gondolat ellentmondást nem tűrő harcosai. Nem annyira a kifejezésre fektetik a főszűlyt, mint inkább arra, hogy a nemzeti elemeket emeljék ki a költészetben. A Beszkidek költőinek nevezik magukat s azt hangsúlyozzák, hogy egyedűl ők képesek és hivatottak a lengyelség lelkivilágának a kifejezésére. Olvasótáboruk nagy, irodalmi értékűk annál kisebb, problémakörűk szűk, nem látják az embert, csak a nemzetet ; az emberiség egyetemes kapcsolatait, a szellem politikafölötti erejét, a gondolat határtalan szárnyalását nem is ismerik. Ebbe a csoportba tartoznak *J. Brzostowska*, *E. Kozikowski* stb.

Az elbeszélő irodalom a költészethez hasonlóan a hétköznapiakban elfáradt ember fölemelésére s mindinkább a lelki élmények írói értékesítésére törekszik. Első helyen említjük *Juljusz Kaden-Bandrowski* (1885) nevét. Egészen fiatal korában feltűnt kisebb elbeszéléseivel, majd egy nagyobb munkájával (Proch, Por), melyben a lengyel szabadsághősök üldöztetését rajzolta meg. A háború alatt Pilsudski oldalán élte át a légiók küzdelmeit s azokat meg is énekelte »Barcz tábornok« c. munkájában. »Fekete szárnyak« c. könyve a valóság igazi átélésével, a bányák és bányászok világát tárja az olvasó elé.

Ezzel új témát vetett föl a lengyel irodalomban, rámutatva arra, hogy nemcsak a parasztság, hanem a munkásosztály, a bányászok mindennapi élete is az emberi lélek ismeretlen nagy fejezeteit rejt. Jellemző, hogy ez a nagyműveltségű író, a lengyel tudomány- és művészetpolitika képviselője, a »jobb-oldali« írógárda vezére, a Pen-Club lengyel csoportjának elnöke éppen a bányászokban találta meg a maga embereszményeit.

A minden csepp vérében expresszionista Kaden-Bandrowski mégsem tendenciózus, regényeinek nincsen célzatos mellékíze. Különösen a munkásság rajzában elfogulatlan, nem társadalmi, hanem emberi bűnökről beszél; a helytelen gazdasági berendezkedést sem írja az állam rovására, hanem emberi gyarlóságokból származtatja. E világnézetének tulajdonítható, hogy írásaiban az emberi fájdalom oly őszinte megértésével találkozunk s hogy a bányamunkások nyomorgásait oly megdöbbentő közvetlenséggel állítja elénk. Mindehhez hozzávéve Kaden-Bandrowski stílusművészetét, méltán sorolhatjuk a ma élő európai írók legjobbjai közé.

Ferdynand Goetel (1890) útleírásaival lett ismertté.

Hat évet Turkesztánban élt (1920-ig) s regényeiben a Keletet ismerteti erőteljes jellemzőkészséggel és eleven humorral. Nemzeti tárgyat csak színműveiben dolgozott fel: pl. »Samuel Zborowski«-ban Báthori István korát jeleníti meg.

Zofja Szczuczka-Kossak regényeit a képzelet gazdagsága és a tárgyak változatossága jellemzi. A bolsevizmus pusztításait Rachmanowára emlékeztető realizmussal festi. Történelmi regényei közül a »Beatum scelus« válik ki. A regény főhősének menekülése Rómából a Balkánon át Lengyelországba egyúttal színes korrajzot ad a török hatalom alatt élő Európáról. *Antony Ossędowskit* nem sorozzák a legjelesebb lengyel írók közé, de tárgyhűsége mellett is megnyilatkozik fantáziája és könnyed stílusa révén rendkívül nagy népszerűségnek örvend. Regényeit számos európai nyelvre lefordították. Főleg szibériai útleírásai és Afrikáról szóló regényei alapították meg a hírnevét.

A nemrég fiatalon elhunyt leMBERGI *Felix Przysiecki* nem írt nagyterjedelmű műveket, de bensőséges hangon szólaltatta meg a városi ember falu iránti nosztalgiáját. Vele ellentétben a város kultuszában éli ki írói egyéniségét *Łączyńska Amalja*. Teljesen modern gondolkodású írónő, aki minden gátlás nélkül fejt ki a szerelmi élet intimitásait, anélkül, hogy ízléstelenné válnék; ettől megóvja kiváló képzettsége. »Dachy plonę« (Házégés) című regényének falu a színtere, de minden szava a város dicséretét szolgálja. Kettőjük iránya között foglal helyet *Jan Parandowski*, nem túl nagy fantáziával, de annál nagyobb hűséggel. Vonzódik a falu után, de jobban érzi magát a városban. A nagyváros levegőjét jól érzékelteti.

A tájfestő regényírók között *Gustaw Morcinek* neve említendő. »Kihasított ösvény« című regényé-

ben a felsősziléziai lengyelek életét tükrözteti vissza, akikben nehéz körülményeik között is elevenen él nemzeti öntudatuk. A cselekmény tárgya ennek megfelelően a csehekkel és németekkel való harc, melynek leírásában politikai és egyéni élmények hatásosan egyesülnek. »Kövön termő kenyér« című könyve egyetemes társadalomrajz.

Az élő lengyel irodalom három jellemző női képviselőjét kívánjuk még bemutatni.

Zofja Nałkowska-nak, jóllehet túl van a hatvanon, íráskészsége állandó fejlődésben van s művészete folytonosan mélyül. Úgy ír, hogy szavaiból tanulságot érezhessünk ki. Állandó szavajárása a »nemjó« (niedobra). Ennek, a nála egyszavas, fogalomértékű kifejezésnek egész tartalmát igazán csak akkor érezzük ki, ha utolsó regényét, az irodalmi nagydíjat nyert *Granica-t* (Határ) olvassuk (1935). A Határban életfilozófiájának szintézisét tárja elénk. A férfi és a nő egyszempontú megítélésének tartathatatlanságát hirdeti: nem szabad különbséget tenni a férfi és a nő cselekedetei között. A bűn egyformán bűn férfinál és nőnél. Kibúvót csak a jellemszegény ember kereshet, az, akinél az akarat nem egyéb erőszaknál s az erőszak maga a cselekedet. Tanítása nem az asszony elfogultságából fakad, hanem a nagy művész emberszeretetéből, a humanizmus hegeli értelmezéséből. Mint ahogyan a regény egyik szenvedő és nyugtalan, minden emberi tulajdonsággal megáldott és megátkozott alakja, egy pap, mondja: »A bűnben, a kínban, a nyugtalan-ságban egyformán kerestem az embert. És végül is megértettem, hogy az Embert az ember önmagában nem tudja megtalálni, mert nem vezeti semmi ösvény, csak egy: az Istenen keresztül. Ekkor, ennek az ösvénynek megtalálása után, értettem meg valójában, hogy csak az Istenben érhetjük el a fel-

szabadulást.« A regény nem úgy indul, hogy az élet kalauza legyen, de úgy végződik. Nemcsak leírja, hanem érzékeltetni is tudja az élet soha el nem múló szépségeit s életigenlésének meggyőző ereje van.

Marja Dąbrowska 1934-ben nyerte el az irodalmi nagydíjat; munkái ma a legkeresettebbek egész Lengyelországban. A hétköznapiokról ír, a látszólag eseménytelen hétköznapiokról s bennük az Éjek és Nappalok (Nocy i dnie) hangulatát festi. Reális megfigyelő. Nem vasárnapi ünneplőruhájukban keresi fel embertársait. Álarc nélkül, lelki meztelenségben vonulnak fel előttünk embertársaink. Dąbrowska nem tagadja az életet; annak egyhangú hullámmázában is érzi és érezteti a lét magasabbrendű törvényeit. A »Túloldalról jött emberek« című novelláskötetében finom elemzéssel mutatja be a mágiával tele falut, amely minden kulturális törekvés ellenére áthidalhatatlan szakadékot lát az úr és a paraszt között. Vagyis a parasztban még változatlanul él az egykori függőségének nemzedékeken át lelkébe oltott tudata. Ez azt is jelenti, hogy a paraszt emberi arca vajmi keveset változott s az író örül ennek a hagyományhűségnek, mert ebben a fejlődés egyenes útját és zálogát látja.

Pola Gojawiczyńska a háborút átélt húszévesek nemzedékéből való. Dąbrowskához hasonlóan ő is a »Hétköznapiok« írója. Megenyhíti az élet sötét színeit. A munka szépségét hirdeti s hangsúlyozza, hogy a baj és a gond az élet szükségszerű velejárója. Alakjai lelki arcát áttetsző fátyol borítja, az író nem lebbenti azt fel, csak sejteti a mögötte rejlő vonásokat. »Feljebb a víz« c. regényében az 1934-i lengyelországi árvíz borzalmas emlékeit örökíti meg. Leírásában erős drámaiság lüktet: különösen megkapó a vagyonkájukat még életük veszélyeztetésével is megmenteni akaró parasztok küzdelmének rajza.

A lengyel drámairodalom szintén nagy fejlődésnek indult a háború után. A régi írókhoz újabbak társultak, akik friss ötletekkel és formaváltozatokkal gazdagították a drámát. *Karol Hubert Rostworowski* (1877—) a tragikum erőteljes érzékeltetésével tűnt ki. Iskarióti Judás c. realiztikus drámájában az emberi lealjasodás nyomorúságát mutatta be; »Kaligulá«-ja a szörny-császár rettenetes lelki drámáját formálja meg. A huszas években írt szimbolikus darabjai a népéletből veszik tárgyukat. A szellemes *Stanisław Miłaszewski* ereje csak legújabban bontakozott ki. »Farys« c. romantikus drámájában a szerző kitűnő színpad- és közönségismeretét értékesíti. »Szép lengyel nők« c. darabjában Napoleon korának társadalmi viszonyait mutatja be; legutóbb egészen a vígjátékhoz fordult. *Wacław Grubiński* általában kényes kérdéseket érint s azoknak ügyes és tapintatos megoldásával mindig a magasfokú vígjáték színvonalán marad. (Szeretők. Vérfertőzés.) Kiforrott intellektualizmus jellemzi *Winawer* színműveit. Témáit a tudományos élet köréből válogatja ki; szatíráig fokozódó gúnyja eredetivé teszi alakjainak hétköznapi tréfálkozásait. *Kazimierz Wroczyński*, »Szalónok története« c. darabjában a művelt társadalmi osztályok laza erkölceit rajzolja, a feltörő új emberek spekulációit, az érvényesülés nem túlzottan válogatós eszközeit leplezi le.

A történelmi drámának megszűnt az a vezető szerepe, amelyet a századfordulón, a nemzeti elnyomatás idején betöltött. Mégis megnevezhetjük *Kończyński* (Marja Leszczińska), *Szpotkański* (Stefan Batori), *Goetel* (Samuel Zborowski), *Adolf Jan Herz* (Józef Poniatowski) nevét.

A kispolgári élet *Stefan Kiędrzyński* munkáiban kerül színpadra. Vígjátékainak nagy a közönség-sikere. Színei élénk változatosságban mutatják be

a városi polgári életformát; megfigyeléssel és gúny-nyal leplezi le annak különtségét. Vele ellenkező típusokat választ ki *Jerzy Szaniawski*, aki az ábrándozók világát, a szentimentális emberek mindig »szép és vidám« életét túlozza. Munkáit érdekes alakok változatos sora telíti, olyanoké, akik ki akarnak szabadulni az élet megszokott kötelékeiből s más világ felé vágyakoznak. Az »Ügyvéd és a rózsák« c. darabjában teljes mértékben győz az ábrándozó idealizmus. *Stefan Żeromski* (1864—925) »*Sułkowski*« c. tragédiája a nemzeti élet küzdelmeiből meríti anyagát, hasonlóképpen »Rózsák«-ja, amely a cári elnyomás borzalmait dramatizálja. »*Turon*«-jában az 1846. évi galíciai parasztlázadást dolgozza föl. Legsikerültebb darabja a »*Megszökött a fürjecsském*«, melyben a társadalmi idealistákat mutatja be, érzelmi mélysége és formai tökéletessége révén a mai lengyel színműirodalom legértékesebb művét alkotta meg benne. *Wacław Sieroszewski* »*Bolsevikok*« cím alatt az 1920. évi háború képeit dolgozta fel, *Zofja Nakowska*, a már említett író, a »*Nők házában*« hat nő lelki életét elemzi; munkáját őszinte költőiség hatja át.

*

A lengyel művészet a multban elmaradt a nyugat-európai fejlődés mögött, de lényegében annak az útját járta. Az idők folyamán kialakult művészeti irányok a lengyel génuszt is befolyásolták, úgyannyira, hogy Lengyelország keleti részeinek kivételével, amelyeket Bizánc ihletett, az egész lengyel művészeti termelés Nyugat befolyása alatt bontakozott ki.

Nyugat-Európa hatása már a X. sz.-ban jelentkezik a waweli, valamint a gnieznói székesegyház

alapépületében. A továbbiak folyamán kielemezhető a XI. sz.-ban jelentkező szász, XII—XIII. sz. rajna-vidéki és francia, XIV. sz. ismét francia, XV—XVI. sz. fordulóján nürnbergi befolyás; a XV—XVI. századi lengyel piktúrában és szobrászatban igen erős a német hatás, míg az építésben a magyar közvetítéssel fellépő olasz jut kifejezésre, hogy tisztán a XVI. sz. folyamán a szobrászatban is jelentkeznek. Ez az olasz hatás folytatódik a XVII. sz.-ban, azt a XVIII. sz.-ban a szász váltja fel, ezt követi a francia és a német befolyás. E legutóbbi azonban az egész fejlődés során végigkíséri Lengyelország művészetét.

Ezek a hatások, a *genius loci* különleges erejével, a lengyel lélek egyéni sajátásaival keveredve alakították ki a lengyel művészetet.

A multszázadi lengyel művészet érdekes jelensége, hogy a politikai törekvések elsősorban a festészetben találtak kifejezést.

A lengyel romantika a szobrászatot teljesen elhanyagolta. A művészetnek azt az ágát nem találta céljaira eléggé alkalmasnak s lehetősége sem igen nyílt ily irányú fejlődésre.

Ennek következtében a romantikus hajlandóságú lengyel művészet a nemzeti ébredés korában feltörő energiáit a szobrászat helyett a festészetben élte ki. Így tehát nem véletlen, hogy a lengyel festészet éppen a romanticizmus tetőfokán bontakozott ki, abban az irányban, amelyben — a nemzeti értékek kihangsúlyozásával — legnagyobb sikereit aratta.

Témaival — politikai elnyomottsága miatt — nem a dicsőséges multhoz fordult, hanem a jelen fájdalmait, a gyötrelmek líráját ragadta meg. Festészetük e korszakában nem az elvont témák, hanem e helyett a nemzeti lélek sötét képei ihlették a művészeket. A lengyel lélek szentimentalizmusával ez is mélységes kapcsolatban van.

A formamegadásban jellemző a komplikált színhatás, a tónusok árnyalati gazdagsága, amely különben is a lengyel festészet egyik jellemző értéke.

A történelmi romantikának jeles képviselője *Artur Grottger* (1837—1867). Több hangulatos képe mellett, melyeket már tízéves kora óta festgetett, különösen értékes és szép a *Polonia* című történelmi képsorozata, melyben a lengyel szabadságküzdelmek egyes mozzanatait dolgozza fel. Rendszerint az előtérbe helyezett jelenettel hangsúlyozza ki a tárgy lelkét. Grottger kedvelt témája a fájdalom; képei, rajzai az elnyomatásról beszélnek s a szenvedéseken keresztül keresik a lengyel nép dicsőséges jövőjét.

A képek tömege és páratlan rajzkészsége teszik ismertté *Jan Matejko* (1838—1893) nevét. Alakjai rendszerint egy-egy szélsőséges lelkiállapot kifejezői: gyűlölet, megvetés, gőg, bosszúszomj tükröződik arcukon. Az eseményábrázolás hűsége volt a festő célja.

Írányának, a történelmi naturalizmusnak megfelelően festményein a külső dekoráció az adott kor ízléséhez igazodik. A kompozíció nem tartozott legfőbb erősségei közé. A történelmi tárgyakra kívül témája a vallásos élet, itt is a sokat-mondani-akarással a jellemző tulajdonsága. Matejko nem teremtett külön iskolát, a mások által kialakított festészeti stílusnak azonban alapos tanulmányokra építő művésze volt. Nevezetesebb képei: a Grunewaldi csata, Skarga, Batory Pskównál, A várnai csata, A lubelski unió, A poroszok hódolása 1525-ben stb. Matejkonak nagy hatása volt lengyel kortársaira, krakói házáat tömegével keresték fel a különféle megszállás alatt élő honfitársai. Lengyelország egész festészete a századfordulón Matejko egyéniségében él tovább; a fiatalabbak közül is sokan tanultak tőle, de azokra már nem volt

oly kizárólagos hatása, mint az egykorúakra. Tanítványai közül kiemelkednek: Mihał *Stachiewicz*, Jerzy *Głogowski*, Józef *Brodowski*, Felix *Radwański*. Ezek közül tartósabb sikert csak *Stachiewicz* aratott, képei főként a Jagello korabeli történelmet dolgozták fel.

Eltér *Matejko* művészetétől, de színhatásaiban hasonlít hozzá *Henryk Siemiradzki* (1843—1902). Nem a lengyel életből merített ihletet, hanem Róma dicsőségében találja meg legsajátosabb témáit. A római keresztények szenvedéseibe lengyel politikai célzatot igyekszik belevinni, amint ezt a szándékát több esetben előszóval is kifejezésre juttatta. Élénk és megragadó színekkel dolgozik, technikája lebilincselő, de lélek kevés van festészetében. Ugyanebben a stílusban dolgoznak *Masłowski* és *Malczewski* is, akiknek a hangulatok kifejezése iránt van finom érzékük.

Míg az eddigiek a müncheni iskola követői, addig az utánuk következő nemzedék Párizsban szerezte meg művészi tanulmányait. Ennek megfelelően más hatások alá került és átalakult a lengyel festészet is: így a modern törekvések a francia impresszionizmus talajában gyökereznek. De a lengyel impresszionizmus megtartotta lengyel sajátosságát abban, hogy egyideig nem tudott elszakadni sem az antikizáló idealizmustól, sem a lengyel világkép romantikájától, vagy akár az élet novellisztikus előadásától. Más szavakkal: a lengyel impresszionizmusban még mindig a téma és a mese volt a kihangsúlyozott érték, mely a színek melódiája, a színértékek önálló élete mellett egyenrangú helyet foglalt el. Az általános világnézetnek megfelelően a lengyel impresszionizmus is életvidám, önmagában kielégülő valóságérzés és valóságmeglátás: csak a külső világnak van jelentősége, az ábrázolás problematikájában egyedül annak van értéke. Ennek az immanens világnézetnek festői a mult század végé-

től hozzávetőleg az új lengyel állam megteremtéséig játszottak vezető szerepet; nagy érdemük, hogy érvényre juttatták a lengyel tájképek hangulatát.

Józef Chelmoński (1850—1914) festészetében az impresszionista és naturalista elemek keverednek, leghíresebb vásznán, az Orka-n (Szántás) a színek változatossága mellett a tárgyábrázolás lendülete megragadó.

Lew Wyczółkowski (1852—) a szimbolizmus és az impresszionizmus mestere, színhatásai elevenek, fantáziája friss és eredeti. Alakjai bizonyos fokig zártak, szoborszerűek. Waweli szarka c. vászna a lengyel festészet egyik legszebb alkotása.

Ugyanennek a nemzedéknek tagja, de a jelenhez közelebb áll *Stanisław Wyspiański* (1869—1902). Fantázia és realitás igen szerencsésen találkozik vásznain. Neoromantikusként nevezhető. Képein indulat, felujjongás, elernyedés, miszticizmus és mágia-keresés olvadnak egységbe, mint általában a lengyel lélekalkatban. Akár fest, akár farag, vagy üveget díszít, kőbe vagy márványba vés, a bélyeg ugyanaz: a lengyelség kielégíthetetlen vágyakozása és lecsillapulhatatlan indulatkitörése. Megkapóan fejezi ki a földi élet misztériumát, az embernek Isten előtt való hódolatteljes alázatát. (A krakói ferences templom és a lembergi katedrális üvegfestményei.) Művészete egyfelől a vallásos érzésből, a metafizika ismeretlen ihletfűzéséből táplálkozik, de a földi élet monumentalitását is érzékeltetni tudja. (Nagy Kázmér beatificatiója.)

Eugenius Żak (1884—1926) színproblémáiban az olasz trecentohoz tér vissza, az egymásba olvadó színek konszonanciájával hat. *Waldemar Tetmayer* (1862—1923) üvegfestő, de Krakó környéki tájképei is nagy sikert arattak. *Juljan Fałat* (1853—1922) tájképeit fejlett technika jellemzi. *Konrad Krzyżanowski*

(1872—1922) különösen női portréjaival vált kedveltté. *Apolon Kędrzierski* (1861—) a halászéletből merített képeivel szerzett magának nevet. *Józef Brandt* (1841—1915) a mozgalmasságot, a test ritmusának dinamikáját szereti vászonra vinni. Plein-airben dolgozik; alakjai érdekes típusok (Steppei üdvözlét, Baltai piac).

A háború alatt fellépő lengyel festők az előző nemzedéknél is fokozottabban magukba szívták Párizs hatását, amely egyébként is kiterjedt az egész lengyel államéletre. Lengyelországban is kezdett meghonosulni a kifejezésnek az a formája, mely a természet utánzásával teljesen szakítva, a művészet prófétizmusának tudatában, a lelki átélés kifejezésében látta a művészet legfőbb feladatát. Kifejező színek, absztrakt formák, leegyszerűsített, sokszor primitív előadás: ezek az új művészeti törekvésnek s így a lengyel expresszionizmusnak is legjellemzőbb sajátosságai. Az új irány legfőbb képviselője *Nowakowski*, akinek festészete még nem talált kellő méltánylásra. A művész egyénisége és politikai magatartása nehezítik megfelelőbb érvényesülését. A párizsi kiállítások azonban, amelyeken a művész rendszerint résztvesz, meggyőznek arról, hogy *Nowakowski* az ecsetnek európai viszonylatban is kiemelkedő mestere. Képeiről kérdésekkel és ismeretlenséggel teli emberi sors döbben elénk. Különösen magával ragadó *Szepticki* püspökről készített vászna. Mellette az újabb lengyel festők hosszú sora tűnik fel, akik még nem mind beérkezett művészek, de valamennyiök tehetséget árul el. *Teodor Axentowicz* (1859—) tompa, fátyolszerű színeivel főleg a női test szépségeit tudja érvényre juttatni; *Stanisław Bagieński* (1876—) hangulatos, meseszerű képei ugyancsak különleges színhatásukkal aratnak sikert. *Michał Boruciński* (1885—) hucul életképeivel válik ki. *Olga Boznańska* (1865—)

témája legtöbbször az ember és természet kapcsolata. *Bolesław Cybis* nem annyira a vonalakra, mint inkább a színekre helyezi a fősúlyt. Kedvelt témája az akt. *Jan Widra* híven tudja érzékeltetni a mozgás lendületét és frissességét. *Stanisław Czajkowski* (1878—) az egytónusú színek piktora. *Józef Krzesz* vallásos tárgyú képeinek egyéni színe és értéke van. Realista, de az alakjaiból kisugárzó lelkeség csodálatos spiritualizmust kölcsönöz festészetének. Spiritualista realizmus elnevezéssel lehetne legtalálókban jellemezni művészetét. Ugyanilyen irányban dolgozik *Zofja Stryjenska* is, csak hogy az ő kedvelt tárgya nem a vallásos, hanem a népelet. Ma ő a legelismertebb és legkeresettebb lengyel festőnő.

A modern festészetnek e nem szélsőséges képviselőivel szemben áll az a nyugtalan művészi gárda, amely minden formát strukturális elemeire akar visszavezetni és csak ennek legfőbb összetevőit viszi vászonra. E festők között — nevezzük őket kialakult terminológia szerint kubistáknak — foglalnak helyet *ifj. Witkiewicz, Winkler, Jamont*. Utóbbi erős színkontrasztal dolgozik, nem szakad el egészen a természettől s előszeretettel érzékelteti a vihar, mennydörgés stb. hangulatát. *Leopold Gottlieb* korunk lázas tempóját veszi ecsetjére. Teljesen szélsőséges formát választanak a kifejezésre *Nicz-Borowiakowa, Rzecki, Strzemiński, Ślewiński, Pronaszko*; e legutóbbi »Halott természet« c. képén, amelynek tárgyát Picassótól kölcsönözte, alvó hegedűvel fejezi ki a természet pihenését. Bizonyos kapcsolatokban eltér tőlük *Szyk*, akit nehéz meghatározott iskolába sorolni; képein hol a lengyel középkor festőiségét, hol a zsidó legendák exotizmusát, hol pedig azt a »Pandemon«-t vetíti ki, mely a mártírokat és vizionáriusokat kínozza. (Szent Ágoston megkísértése.) Eredeti tehetsége *Szyket* a modern lengyel festészet nagyságai közé emeli.

A festészet mellett mind erősebb lendületet vesz a *grafika* is, melynek legismertebb művelői *Władysław Skoczylas* (1882—1934), *P. Krasnodebska*.

A mai lengyel *szobrászatról* az általánosságokon túlmenőleg véleményt mondani nehéz. Lengyelországnak különben is kevés a szobrásza. *Szymanowski* mai fejlődési állapotában romantikus és szimbólikus. Fantáziája gazdag. A nagy lengyel festőről, Grottgerről alkotott szobra a fenség benyomását kelti. *Dunikowski* főjellemzői a monumentális és az architekturális kompozíciók. *Biegas* az emberfelettit keresi. *Madelmann* a hellén szépségideálok megvalósítása felé törekszik; *Magdalena Gross* meglepő erőt visz az alkotásba; *Zofja Trzcińska-Kamińskának* »*Ecce Rex Vester*« című álló alakja a lengyel szobrászművészet egyik legmonumentálisabb alkotása.

A mai lengyel *műzenéről* is keveset mondhatunk, hiszen *Karol Szymanowskin* (1883) kívül ma még csak kísérletek folynak tanítványai körében a népies motívumokkal gazdagított műzene megteremtésére. Sokan közülük értékes alkotásokkal gazdagítják a zenei hultúrát, így *Kondracki*, *Maklakiewicz*, *Kassern*, *Szalowski*, *Maciejewski*, de műveik még impresszionista próbálkozások és nem jutottak a tökéletességnek arra a fokára, mint lengyel és francia mestereik. Talán *Eugenjusz Morawski* az egyetlen (1876—), aki az impresszionizmustól független utakon halad, s határozott drámai érzéssel nyúl a lengyel történelmi tárgyakhoz. Vele ellentétben *Rózcicki* művei még erősen a romantikus feldolgozásmód hatása alatt állanak.

Az új, szabad Polónia fokozott ütemű fejlődése rövid időn, néhány évtizeden belül bizonyára jelentősen gazdagítani fogja azt a képet, amelyet a mai Lengyelország szellemi arculatáról vázoltunk.

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ.

A mai Lengyelország életéről összefoglaló helyzetkép sem magyar, sem más európai nyelven nem jelent meg. Kaindlnak Polen című műve (1917) elsősorban Lengyelország történetével foglalkozik, az újabb viszonyokat nem tárgyalja, legfeljebb a nemzeti-ségi kapcsolatokat, amelyek ma már természetszerűleg mások, mint a könyv megjelenésekor; a lengyel nép történelmére legjobb nem lengyelnyelvű munka O. Halecki: Histoire de la Pologne, 1932., E. Krakowski: La Pologne devant l'Europe, 1934. A lengyel-magyar történelmi kapcsolatokra vonatkozik Divéky Adorján és Lukinich Imre, valamint Szádeczky Lajos számos tanulmánya, melyeknek felsorolása éppen sokaságuknál fogva túlhaladná e könyv kereteit. A mai államra és kultúrára legtöbb felvilágosítást tartalmaz a Huszár Károly szerkesztésében megjelent: Magyarország és Lengyelország című díszmű (1936). A nemzetiségi kérdésre e könyv szerzőjének a Magyar Szemle és a Nouvelle Revue de Hongrie hasábjain megjelent tanulmányai adnak kisebb mértékben felvilágosítást. Lengyelország táj-földrajzi kérdéseire használható könyv Mc. Larent: A Wayfarer in Poland, 1934. című munkája. A földrajzi fejezet kidolgozásánál alapul Friederichsen tanul-

mánya szolgált (Fr. Kluthe: Handbuch der geographischen Wissenschaft, Mitteleuropa-Osteuropa, 1933), melynek beosztását és felfogását e sorok írója is magáévá tette, csupán helyenként egyes adatokkal kiegészítette. A lengyel közigazgatásra és igazságszolgáltatásra Tomcsányi János: Lengyelország, 1932, valamint Komoróczy György: A mai lengyel közigazgatás (Községi Közlöny, 1934—35); az irodalomra Nagysolymosi József: A lengyel irodalom története, 1935. és Zb. Kościuszko: A mai lengyel irodalom (Láthatár, 1934. 7—8 füzet), a festészetre: Eligjusz Niewiadomski: Malarstwo polskie XIX i XX. wieku (1923), a festészetre és szobrászatra J. Topass: L'art et les artistes en Pologne, 1923—1928; a népi kultúrára K. Moszyński: Kultura ludowa słowian, I—II. 1934; a gazdasági fejlődésre R. Górecki: Die wirtschaftliche Entwicklung Polens, 1935; a földbirtokpolitika kérdéseire Kerék Mihály: A lengyel földbirtokreform (Válasz, 1935 május) ad felvilágosítást. Egyes kérdésekre nézve használhatók a Fáklyában megjelent lengyel vonatkozású cikkek. Egyébként e könyv alapja a közvetlen élmény volt, a megismerés elsődleges forrása: maga Lengyelország s több megállapítás teljesen önálló kutatás eredményeként alakult ki. Legyen szabad e helyütt köszönetet mondanom dr. Kossányi Béla országos főlevéltárnok úrnak, aki tanácsaival mindenkor készséggel volt segítségemre.

TARTALOMJEGYZÉK

- A lengyel nép a történelem tükrében.* (A lengyel államiság kialakulása; a lengyel társadalom és civilizáció fejlődése; a lengyel kultúra aranykora és a népi-politikai tudat kibontakozása a XVI. sz.-ban. A politikai hanyatlás, a felosztások. A XIX. sz. kultúrája: Niemcewicz, Mickiewicz, Słowacki, Krasiński, Konopnicka, Prus, Sienkiewicz, Chopin, Moniuszko. A mai állam gyökerei.) 31.
- A lengyel föld és ember.* (Lengyelország földrajzi jellege, tagoltsága; tájegységei, azokon belül a föld és az ember kapcsolatai. Közlekedési viszonyok. Bányakincsek és más gazdasági erőforrások; kereskedelem, ipar; klíma.) .. 131.
- A lengyel állam és társadalom.* (A köztársaság: az elnök, a kormány, a sejm, a szenátus. A politikai pártok: Nemzeti Demokrácia, Kereszt. Demokr., Lengyel Néppárt, Pártonkívüli Blok, Ukrán Klub, Kommunista Párt, Zsidópárt. Az igazságszolgáltatás. Közigazgatás: a községek, járások, vajdaságok, városok. Belpolitika: a kisebbségek, németiség, ukránosság, zsidóság és egyéb kisebbség. Külpolitika. A véderő. Kultúrpolitika: iskolaügy, elemi, gimnáziumi, líceumi, egyetemi oktatás. Tudománypolitika. A tudomány és az élet. Gazdasági fejlődés: nemzeti vagyon, pénzügyi helyzet, adópolitika, monopóliumok, mező- és erdőgazdaság. Társadalompolitika: munkásbiztosítás, közegészségügy; ifjúsági egyesületek és az ifjúság a társadalomban.) 231.

A lengyel lélek az irodalomban és a művészetben. (Irodalom : a háború előtti irodalom, Wyspiański, Faleński, Sowiński ; a háború utáni irodalom : Przerwa-Tetmajer, Żuławski, Kaspróicz, Żeromski, Reymont, Berent, Sieroszewski, Weysenhof, Bartkiewicz, Orkan, Daniłowski, Strug, Słóński, Waskowski, Korwin-Malaczewski ; a legújabb irodalom : Jasieński, Wat, Młodzeniec, Wittlin, Tuwim, Lechoń, Słonimski, Iwaszkiewicz, Iłakowiczówna, Brzostowska, Kozikowski, Kaden-Bandrowski, Goetel, Szczucka-Kossak, Ossędowski, Przysiecki, Łączyńska, Parandowski, Morcinek, Nałkowska, Dąbrowska, Gojawiczyńska. Drámairodalom : Rostrowski, Miłaszewski, Grubiński, Winawer, Wroczyński, Konczyński, Szpotański, Herz, Kiędrzyński, Szaniawski, Żeromski, Nałkowska. Művészet : általános fejlődés. Festészet : Grotter, Matejko, Stachiewicz, Głogowski, Brodowski, Siemiradzki, Maślowski, Malczewski, Chelmoński, Wyczółkowski, Wyspiański, Żak, Fałat, Tetmajer, Krzyżanowski, Kędrzierski, Brandt, Nowakowski, Axentowicz, Bagieński, Boruciński, Boznańska, Cybis, Wydra, Czajkowski, Krzesz, Stryjenska, Witkiewicz, Winkler, Jamont, Gottlieb, Nicz-Borowiakowa, Rzecki, Strzemiński, Ślewiński, Pronaszko, Skoczylas, Krasnodębska. Szobrászat : Szymanowski, Dunikowski, Biegas, Nadelmann, Gross, Kamińska. Zene : Szymanowski, Kondracki, Maklakiewicz, Kassern, Szałowski, Maciejewski, Morawski, Różycki.) 55 l.

Magyar Tudományos Akadémia

Könyvtára 3598/1951. sz.

KINCSESTAR

Az ország egyetlen olcsó, tudománynépszerűsítő könyvsorozata. Az ismeretek minden ágából rövid, mégis alapos és élvezetes áttekintéseket nyújt, — nem száraz kézikönyveket. Munkatársai az ország legjelesebb szakemberei, egyben kitűnő tróka. Formája praktikus és elegáns. Eddigi olcsó árát még csökkentettük: kötetenként kartonkötésben 80 fillér, vászonkötésben 1.20 pengő.

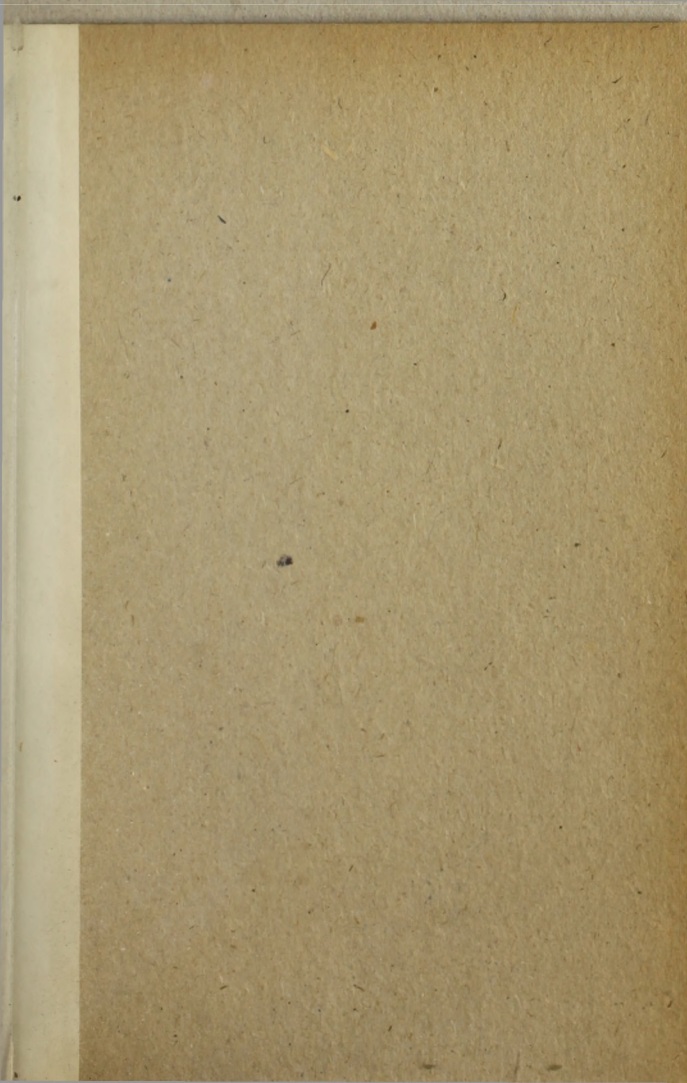
- 1 NAGY IVÁN : Öt világrész magyarsága
- 2 SZINNYEI JÓZSEF : A magyar nyelv
- 4 MORAVEK ENDRE : Nagymagyarország nemzetiségei
- 5 ZICHY ISTVÁN GRÓF : Magyar őstörténet*
- 9 ORTUTAY GYULA : Magyar népismeret
- 10 WEIS ISTVÁN : A magyar falu
- 12 HILLEBRAND JENŐ : Az őskőkor története
- 14 BARTONIEK EMMA : A középkor
- 17 KMOŠKÓ MIHÁLY : Az Iszlám
- 18 BALLA ANTAL : Az utolsó száz év története
- 19 TÖRÖK PÁL : A francia forradalom
- 20 LIGETI LAJOS : Kína
- 22 VERNON DUCKWORTH BARKER : Az angol civilizáció (Mult és jelen)
- 23 KOMORÓCZY GYÖRGY : A mai Lengyelország
- 24 BARANYAI ZOLTÁN : Kisebbségvédelem*
- 25 GRATZ GUSZTÁV : Európai külpolitika
- 26 KNIEZSA ISTVÁN : A szlávok
- 27 BAJZA JÓZSEF : Jugoszlávia
- 28 SZÁSZ ZSOMBOR : Románia
- 29 GOGOLÁK LAJOS : Csehszlovákia
- 30 VILLANI LAJOS : A mai Olaszország
- 32 GYÖRY JÁNOS : A francia irodalom kis tükre*
- 33 SZERB ANTAL : Az angol irodalom kis tükre
- 34 VÁRADY IMRE : Az olasz irodalom kis tükre
- 35 PUKÁNSZKY BÉLA : A német irodalom kis tükre
- 37 BABITS MIHÁLY : Dante
- 39 KÁLLAY MIKLÓS : A legújabb líra a világirodalomban
- 42 ALFÖLDI ANDRÁS : Magyarország népei és a római birodalom
- 43 ZIMMERMANN ÁGOSTON : Fejlődéstan
- 44 RAPAICS RAYMUND : A növény felfedezése

* Előkészületben

KINCSESTAR

- 45 BARTUCZ LAJOS : Mikép fedezte fel az ember önmagát
(Kis antropológia)
- 46 MENDÖL TIBOR : Táj és ember
- 47 BIRÓ BERTALAN : Eugenika
- 48 SCHENK JAKAB : Madarak
- 50 GENTHON ISTVÁN : Budapest multja és művészete
- 53 FITZ JÓZSEF : A könyv története
- 54 HARASZTI EMIL : A tánc története
- 55 HARASZTI EMIL : Zenei formák és műfajok
- 56 LUTTOR FERENC : Róma (A város a történelem tükrében)
- 58 GLATZ KÁROLY : Velence multja és művészete
- 60 JUDIK JÓZSEF : A pénz
- 63 RADNÓTI ISTVÁN : A magyar mezőgazdaság világmárkái
- 64 KERÉK MIHÁLY : Földbirtokpolitika
- 65 LAKY DEZSŐ : Népesedéspolitika
- 66 CZETTLER JENŐ : Agrárpolitika
- 67 IHRIG KÁROLY : Szövetkezetek
- 71 SZABÓ VENDEL : Katholicizmus
- 72 BALANYI GYÖRGY : Szerzetesrendek
- 74 RÉVÉSZ IMRE : A reformáció
- 75 SZABÓ VENDEL : A pápaság
- 76 NAGY JÓZSEF : A filozófia nagy rendszerei
- 82 IFJ. ERDÉLY SÁNDOR : A szén
- 83 STEINER LAJOS : Időjárás
- 84 LASSOVSKY KÁROLY : Világrendszerek
- 92 NYIRŐ GYULA : Psychoanalysis
- 93 MOSONYI JÁNOS : Az emberi idegrendszer
- 94 BURGER KÁROLY : Az egészséges nő
- 95 HAYNAL IMRE : Az ember vérkeringése*
- 96 SZÖLLŐSY LAJOS : A táplálkozás
- 102 JULIER FERENC : A hadvezetés művészete
- 103 SZENTNÉMEDY FERENC : A repülés
- 104 RÉCZEY FERENC : A fegyveres Európa
- 105 SIK SÁNDOR : A cserkészet
- 106 GICZEY GYÖRGY : Légvédelem, gázvédelem
- 114 LUKÁCS KÁROLY : A Balaton
- 121 KOVRIG BÉLA : Szociálpolitika
- 123 MICHELICS VID : Keresztényszocializmus
- 142 MARKÓ ÁRPÁD : II. Rákóczi Ferenc
- 143 KERESZTURY DEZSŐ : Arany János
- 144 VOINOVICH GÉZA : Petőfi

* Előkészületben

KINCSESTAR

Az ország egyetlen, a tudományok minden ágát felölelő és népszerűsítő könyvsorozata. 150 kötetes keretében az ismeretek teljes enciklopédiáját nyújtja, úgymint :

MAGYARSÁGISMERET
TÖRTÉNELEM
AZ ÚJ EURÓPA
IRODALOMTÖRTÉNET
EMBER ÉS TERMÉSZET
MŰVÉSZET, KÖNYV
KÖZGAZDASÁG, STATISZTIKA
VALLÁS ÉS FILOZÓFIA
TERMÉSZETTUDOMÁNY
ORVOSTUDOMÁNY
HADTUDOMÁNY, SPORT
FÖLDRAJZ
TÁRSADALOMTUDOMÁNY
ÉLETRAJZOK

„A MAGYAR SZEMLE KÖNYVEI“

önálló nagyobb monografiák a következő szerzőktől :

*Szekfü Gyula, Weis István, Hóman Bálint,
Horváth János, Farkas Gyula, Babits Mihály,
Julier Ferenc, Gratz Gusztáv, Genthon István.*

KÉRJEN RÉSZLETES PROSPEKTUST.

Kiadóhivatal : Budapest, VI., Vilmos császár út 26. sz.